

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

АРХІТЕКТОНІКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ: ЛЮДИНА В ЛАНДШАФТІ КУЛЬТУРИ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

за редакцією Сергія та Володимира Виткалових

Warsaw, Poland – 2026

Авторський колектив: Виткалов В., Виткалов С., Берест П., Бітаєва Г., Бондарчук В., Браїлко І., Гончарова О., Данилець О., Дмитренко М., Zhang Nan (Китай), Коваль Л., Колосніченко О., Колесник О., Кравченко О., Кротова Т., Lula Aleksandra (Польща), Москвічова Ю., Muszkieta Radosław (Польща), Погребняк Г., Поліщук О., Прокопчук І., Петінова О., Савчук І., Соломонова О., Столяр М., Трегуб А., Тульчинська С., Ткаченко К., Чікарькова М., Шатрова М.

Рецензенти:

Adamoniene Ruta – доктор філософії, професор, Університет Миколаса Ромеріса (Литва).

Копієвська Ольга – доктор культурології, професор, професор кафедри сценічного мистецтва і культури, Київський національний університет технологій і дизайну, Київ (Україна)

Lech Zielinski – professor, habilitated doctor, Editor-in-shief of the Translation Studies Yearbook. Studies on the theory, practice, and didactics of translation (Rocznik Przekladoslawczy, Польща).

Сминтина Олена – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри археології, етнології та всесвітньої історії, керівник Центру історії та культури Італії ім. Дж. Гарібальді, координатор сертифікованих програм, Одеський національний університет ім. І. Мечникова, Одеса (Україна)

Чміль Ганна – доктор філософських наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії мистецтв України, директор Інституту культурології НАМ України, Київ (Україна)

Рекомендовано до друку вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 1 від 29 січня 2026 року).

Відповідальний редактор:

доктор культурології, професор, професор кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства Сергій ВИТКАЛОВ

А 87 Архітектоніка соціалізації : людина в ландшафті культури: колективна монографія / Виткалов В., Виткалов С., Гончарова О. та ін. Warsaw : East European Association of Scientists, 2026. 349.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.18507079>

ISBN 978-83-68212-10-5 (e-Book)

Авторським колективом у складі фахівців українських, польських та китайських ЗВО і наукових установ аналізується широкий спектр актуальних питань становлення і функціонування культурних практик. Розглядаються причини змін у соціокультурній ситуації та культурній політиці сучасної країни, обумовлені новими суспільно-політичними та ідеологічними обставинами, виявляються її проблемні лакуни, наголошується на зміні ціннісних орієнтацій особистості й широкого загалу населення, обумовлених вищенаведеним. Окреслено проблеми діджиталізації сучасного культурного простору і їх актуальність у збереженні культурної спадщини та міжкультурній взаємодії. Наведено теоретичні підходи до розуміння питань ідентичності в класичному та сучасному науковому дискурсі й виявлено особливості впливу цифрових мас-медіа на ці процеси. Розглянуто специфіку функціонування культурно-мистецьких практик у різних областях України і розкрито кореляційні підстави їх сучасної трансформації. Продемонстровано форми міжкультурної комунікації в умовах війни і подано найбільш переконливі її результати. Доведено, що низка актуальних питань сучасної соціалізації торкається й світового соціуму і шляхи їх розв'язання майже тотожні. У процесі розгляду окресленої проблематики використано широке історико-культурне тло, спираючись на яке підтверджується низка акцентів дослідників у процесі доведення власних позицій. Авторський текст вирізняє й широке використання візуального ряду, який виступає необхідним «коментарем» окреслених теоретичних наративів.

Зважаючи на широкий представницький авторський ряд, продемонстровано різні науково-теоретичні та методичні підходи у розкритті обраної проблематики.

Для наукових, науково-педагогічних працівників й здобувачів вищої освіти різних кваліфікаційних ступенів та всіх, хто цікавиться проблемами становлення особистості у культурному просторі в час складних суспільних трансформацій.

За точність наведених цитат, імен, дат відповідальність несуть автори.

УДК [008:316.614]:7.01

ISBN 978-83-68212-10-5 (e-Book)

© автори окремих розділів.

UDC [008:316.614]:7.01

Authors:

Edited by Serhii Vitkalov

Oleksandr Kravchenko. (Chapter 1), Pavlo Berest (Chapter 2), Olga Solomonova (Chapter 3), Galyna Pogrebniak (Chapter 4), Olena Kolosnichenko, Tetiana Krotova, Mariia Dmytrenko (Chapter 5), Olena Polishchuk (Chapter 6), Lidiia Koval, Angelina Tregub (Chapter 7), Sofia Tulchinska (Chapter 8), Ihor Braylko (Chapter 9), Inna Prokopchuk (Chapter 10), Olena Goncharova (Chapter 11), Olena Kolesnyk, Maryna Stoliar (Chapter 12), Mary Chikarkova (Chapter 13), Hanna Bitaiieva (Chapter 14), Vitalii Bondarchuk (Chapter 15), Maryna Shatrova (Chapter 16), Yuliia Moskvichova (Chapter 17), Serhii Vytkaľov, Volodymyr Vytkaľov (Chapter 18), Olesya Danilets (Chapter 19), Ihor Savchuk, Zhang Han (Chapter 20), Radosław Muszkieta, Aleksandra Lula (Chapter 21), Oksana Petinova, Kateryna Tkachenko (Chapter 22).

S. Vytkaľov (Ed.), *Architectonics of socialization: man in the landscape of culture: collective monograph*. Warsaw: East European Association of Scientists, 2026. 349 p. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.18507079>

Reviewers:

Adamoniene Ruta – Doctor of Philosophy, Professor, Mykolas Romeris University (Lithuania).

Kopiyevska Olga – Doctor of Cultural Studies, Professor, Professor of the Department of Performing Arts and Culture, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv (Ukraine)

Lech Zielinski – professor, habilitated doctor, Editor-in-chief of the Translation Studies Yearbook. Studies on the theory, practice, and didactics of translation (Rocznik Przekładoznawczy, Польща).

Smyntyna Olena – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Archaeology, Ethnology and World History, Head of the Center for History and Culture of Italy named after G. Garibaldi, Coordinator of Certified Programs, Odessa National University named after I. Mechnikov, Odessa (Ukraine)

Chmil Hanna – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Full Member (Academician) of the National Academy of Arts of Ukraine, Director of the Institute of Culturology of the National Academy of Arts of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

ISBN 978-83-68212-10-5 (eBook)

East European Association of Scientists sp. z o. o.
ul. JANOWIECKA, nr 17A, lok. 3, miejsc. WARSZAWA,
kod 03-887, poczta WARSZAWA, kraj POLSKA
Copyright © 2026 Authors. All rights reserved.

The e-book is published at

<https://www.eeast.net>

This Open Access e-book is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY-NC) 4.0 International License.

No part of this e-book may be reproduced, transmitted, or converted in any format or by any electronic, mechanical, recording, or other means without the written permission of the Eastern European Association of Scientists sp. z o. o.

The author is solely responsible for the accuracy of the translation, facts, quotations, place names, proper names, organizations, companies, institutions, and other data

Publisher: Myroslav Buryk

Editorial Project Manager: Zoriana Buryk

Production Project Manager: Mykola Biloshkurskyi

Radosław MUSZKIETA - prof. UMK profesor uniwersytetu Katedra Kultury Fizycznej Nicolaus Copernicus University, Toruń, expert of the Ministry of National Education (Poland); <https://orcid.org/0000-0001-6057-1583>
radek.muszkieta@gmail.com

Radosław MUSZKIETA - prof. UMK profesor uniwersytetu Katedra Kultury Fizycznej Nicolaus Copernicus University, Toruń, expert of the Ministry of National Education (Poland)

Aleksandra LULA - master's student Poznań University of Security Nicolaus Copernicus University in Toruń

Aleksandra LULA - master's student Poznań University of Security Nicolaus Copernicus University in Toruń

POZDŁI XXI. CYBERPRZEMOC I CYBERSTALKING WŚRÓD MŁODZIEŻY W POLSCE

Przemoc wśród dzieci i młodzieży jest zjawiskiem znanym rodzicom, pedagogom i osobom pracującym z młodymi ludźmi. Temat ten zyskuje coraz większe zainteresowanie wśród badaczy i teoretyków. Jednak wraz z rozwojem nowoczesnych technologii i systematycznej informatyzacji codzienności życia również znane dotąd zjawiska zmieniają nieco swoją specyfikę. Jednym z przykładów takiej przemiany są tematy cyberprzemocy i cyberstalkingu wśród dzieci i młodzieży.

Współczesne czasy cechują się gwałtownymi przemianami niemalże we wszystkich dziedzinach życia. Następuje bardzo szybki rozwój techniki i technologii, które wkraczają w każdą sferę ludzkiego życia. Można powiedzieć, że rozpoczął się okres powszechnego komunikowania za ich pośrednictwem nie tylko w Polsce, ale na całym świecie. Komputer, telefon komórkowy, Internet nie stanowią już najnowszych i komfortowych urządzeń, lecz są powszechnie używane w większości domów. Współczesne media oferują bardzo wiele możliwości, poprzez które sprawiają, że są atrakcyjne nie tylko dla młodych ludzi, ale również dla osób starszych. Komputer, dzięki zastosowaniu dobrego oprogramowania, jest urządzeniem, który oferuje wiele możliwości. Za pomocą komputera można korzystać z poczty, grać w różne gry komputerowe, które pozwalają na uczestnictwo w wirtualnym świecie. Należy podkreślić, że Internet to nie tylko źródło informacji, wymiany poglądów, łatwość nawiązywania nowych kontaktów, poczucie bezpieczeństwa związane z anonimowością, lecz także możliwość komunikowania się ze wszystkimi. Telefon komórkowy pozwala natomiast być zawsze dostępnym o każdej porze.

Należy zaznaczyć, że współczesny człowiek żyje w świecie rozwijających technologii i zarazem informacji, które przepełnione są doniesieniami o wszechstronnej przemocy czy agresji, których sam niejednokrotnie staje się ofiarą. W sytuacji narastającej przemocy wzrasta się strach przed nią, a zwłaszcza obawa, aby nie stać się ofiarą jakiegoś aktu agresji. Coraz częściej słychać o nowym rodzaju przemocy, który pojawił się wraz z nowymi postępami i rozwiązaniami technologicznymi, jak Internet i dotykowe telefony komórkowe.

Nowe media (Internet, komputer, telefon komórkowy) zmieniły w dużym stopniu sposób funkcjonowania młodzieży. Można powiedzieć, że wnoszą one wiele dobrego, ale budzą również szereg kontrowersji i obaw. Są niewątpliwie wspaniałym wynalazkiem i z natury swojej nie są ani dobre, ani złe. Ich charakter zależy głównie od tego, do czego służą człowiekowi

Słowa kluczowe: cyberprzemoc, cyberstalking, Internet, współczesna młodzież, dzieci, środowisko edukacyjne, działania profilaktyczne, program neutralizacji negatywnego wpływu, Polska

CYBERPRZEMOC I CYBERSTALKING WŚRÓD MŁODZIEŻY

Pojęcie cyberstalkingu i cyberprzemocy

Zwrot «prześladowanie» (ang. *stalking*) jest często określany jako zachowanie polegające na wywołaniu uczucia zagrożenia i strachu, poprzez zamierzone i świadome naruszenie sfery życia prywatnego i publicznego (Siwicki, 2013).

Według innego autora – M. Jachimowicza, «stalking jest modelem zachowania charakteryzującym się powtarzającymi się naruszeniami granic zarówno w sferze życia publicznego, jak i prywatnego jednej lub więcej osób». Jak zauważa autor zjawisko stalkingu występuje najczęściej w kontekście partnerskim i rodzinnym oraz w środowisku pracy (Jachimowicz, 2011).

Prześladowanie z wykorzystaniem elektronicznych systemów przetwarzania informacji jest rozumiane jako cyberstalking. Ze względu na bogaty i zróżnicowany repertuar czynności sprawczych tzw. stalkera przy pomocy, których może on prześladować swoją ofiarę, proponuje się przyjęcie podziału cyberstalkingu w zależności od «narzędzia» wykorzystywanego przez sprawcę na: Internet stalking, e-mail stalking, oraz Computer Stalking (Siwicki, 2013).

Zjawisko cyberstalkingu można rozumieć również jako wykorzystanie nowoczesnych technologii komunikacyjnych i informacyjnych, w szczególności Internetu do zastraszania i nękania innych osób. Inaczej mówiąc cyberstalking określa się jako nękanie w sieci (Aftab, 2003).

Wyróżnia się trzy formy cybernękania (Aftab, 20023):

- nękanie dziejące się przede wszystkim w sieci, ale wychodzące także poza sieć lub mające jakieś komponenty w realnym świecie,
- napastowanie, które odbywa się tylko w sieci,

- nękanie i dręczenie, dziejące się w realnym świecie, które ma także jakieś komponenty w sieci.

Stworzenie definicji cyberprzemocy (uwzględniającej przede wszystkim to, które technologie komunikacyjne są używane, w jaki sposób dochodzi do nadużyć oraz jakie słowa najczęściej padają i jaki odnoszą skutek) okazuje się naprawdę trudne, po części ze względu na zróżnicowanie metod stosowanych przez sprawców. Jeszcze bardziej sprawę komplikuje fakt, że akty cyberprzemocy mogą być dwuznaczne, tak jak przypadki dokuczania sobie w realnym świecie. Czy dosyć ostra wymiana zdań poprzez komunikator internetowy jest cyberprzemocą czy po prostu pisemnie prowadzoną kłótnią? Uznanie jakiegoś działania za cyberprzemoc zależy od punktu widzenia (Kowalski i wsp., 2010).

Najprościej mówiąc można powiedzieć, że cyberprzemoc to zachowanie przemocowe z użyciem najnowszych technologii, zwłaszcza sieci telekomunikacyjnych, Internetu i telefonów komórkowych, takie jak: nękanie, podszywanie się, straszenie, publikowanie obraźliwych komentarzy (Górka, 2014).

Problem z właściwym zdefiniowaniem cyberprzemocy wynika z faktu, że cyberprzemoc, tak jak przemoc tradycyjna, może być zarówno bezpośrednia, jak i pośrednia. Ataki bezpośrednie określa się jako wysyłanie wiadomości bezpośrednio do innych dzieci lub nastolatków. Cyberprzemoc zapośredniczona obejmuje natomiast „wykorzystanie innych do aktu przemocy ofiary, przy świadomości takiego współsprawcy lub bez niej”. Inaczej mówiąc, chodzi o wykorzystanie kogoś do brudnej roboty. Druga forma może być bardziej niebezpieczna, ponieważ może prowadzić do wikłania dorosłych w akty prześladowania. W większości przypadków ma się tu do czynienia z mimowolnymi sprawcami, którzy nie wiedzą, że są wykorzystywani przez właściwego sprawcę (Kowalski i wsp., 2010).

Cyberprzemoc zapośredniczona pojawia się wówczas, gdy ktoś włamuje się na konto ofiary i wysyła wiadomości o obraźliwym, złośliwym lub nienawistnym charakterze do znajomych i rodziny takiej osoby znajdujących się na jej liście kontaktów. Może się również zdarzyć, że sprawca jest znajomym ofiary, która podzieliła się z nim swoim hasłem i loginem, co czyni dostęp do jej konta dużo łatwiejszym. Odbiorcy złośliwych wiadomości sądzą, że otrzymali je od prawdziwego właściciela konta, co może prowadzić do utraty przez niego znajomych, przyjaciół, upokorzenia i straty zaufania bliskich osób (Kowalski i wsp., 2010).

Rodzaje i formy cyberstalkingu

Większość autorów zajmujących się problemami cyberprzemocy, wylicza kilka rodzajów cyberprzemocy: wojna na obelgi (flaming), podszywanie się, prześladowanie, zdradzanie/pozyskiwanie sekretów, oczernianie, ostracyzm i cybernękanie. Do tej listy można jeszcze dodać happy slapping (Bebas i wsp., 2012).

Pierwsze z działań, tj. wolna na obelgi oznacza zacieklą i krótką wymianę zdań między dwiema albo większą liczbą osób, która jest prowadzona w czatroomie, grupie dyskusyjnej, a nie w prywatnej wymianie e-maili. Gdy tylko dochodzi do wymiany złośliwych i obraźliwych komentarzy, wojnę na obelgi należy uznać za rozpoczętą. Wówczas następuje agresywne działanie ze strony jednej osoby, a ofiara ataku nie jest pewna kogo napastnik jeszcze zaangażuje do tej wojny. Należy podkreślić, że w przypadku flamingu ma się do czynienia z wymianą obraźliwych treści między stronami. Flaming określany jest bardzo często kłótnią internetową. Mówiąc inaczej flaming to jeden z rodzajów agresji elektronicznej, która polega na ostrej wymianie zdań na czacie albo forum internetowym (Pyżalski, 2009).

Innym działaniem jest mobbing elektroniczny, który trwa znacznie dłużej niż flaming i jest jednostronnym działaniem, gdzie wyraźnie można wyróżnić atakującego i cel. Prześladowanie czy inaczej mówiąc mobbing elektroniczny to specjalna forma cyberprzemocy, która obejmuje powtarzające się wysyłanie obraźliwych wiadomości. Prześladowanie odbywa się najczęściej za pośrednictwem prywatnych kanałów komunikacji, takich jak e-mail, ale wiadomości o takim charakterze mogą być publicznie przekazywane, na przykład w grupach dyskusyjnych i czatroomach. Jedną z form prześladowania jest wojna sms-owa, w której udział bierze jeden albo więcej atakujących i jedna ofiara. Agresorzy wysyłają bardzo dużo obraźliwych sms-ów na telefon komórkowy swojej ofiary (Bebas i wsp., 2012).

Następnym działaniem jest oczernianie, które polega głównie na przekazywaniu fałszywych i uwłaczających informacji o drugiej osobie. Takie informacje najczęściej zamieszcza się na stronie internetowej albo przesyła do innych za pomocą komunikatorów lub e-maila. W tej odmianie cyberprzemocy mieści się publikowanie albo rozsyłanie cyfrowo przerobionych w różny sposób zdjęć innych ludzi przedstawiających ich w sposób poniżający albo w kontekstach seksualnych (Bebas i wsp., 2012).

Kolejną formą cyberprzemocy jest podszywanie się. Tutaj agresor podszywa się pod ofiarę, wykorzystując jego hasło, aby swobodnie można się było zalogować na jej konto i wysyła z niego niestosowne, obraźliwe lub odstrasające treści do innych osób, które sądzą, że ich nadawcą jest ofiara. W tej odmianie cyberprzemocy agresor ma wiele różnych możliwości, może ukraść czyjeś hasło, by zmienić profil takiej osoby w komunikatorze lub na portalu społecznościowym, umieszczając tam obraźliwe i niestosowne treści. Może także doprowadzić do wysłania z konta ofiary napastliwych e-maili, umieścić niestosowne komentarze lub uwagi na forum jakiejś grupy, podając przy tym jej osobiste dane personalne tylko po to, aby członkowie danej grupy mogli ją bez problemu odnaleźć. Ten rodzaj cyberprzemocy jest bardzo niebezpieczny z uwagi na fakt, że może stwarzać istotne zagrożenie dla życia ofiary (Bebas i wsp., 2012).

Jeszcze inną metodą cyberprzemocy jest ujawnianie albo pozyskiwanie tajemnic, które polega na bardzo podstępny zdobywaniu od kogoś poufnych czy prywatnych informacji, a następnie przekazywanie ich różnym

osobom. Zdradzanie tajemnic to inaczej mówiąc ujawnianie osobistych, bardzo często zawstydzających informacji, które nie powinny zostać upublicznione i przekazywane innym osobom za pomocą sms-ów, e-maili lub zdjęć.

Kolejną bardzo niebezpieczną metodą z punktu widzenia psychologów społecznych jest wykluczenie czy inaczej cyberostracyzm, który ma bardzo zły wpływ na psychikę i emocje młodych ludzi. Psychologowie wyraźnie podkreślają, że kluczową potrzebą wszystkich ludzi jest akceptacja w grupie innych ludzi. Wiele z różnych zachowań społecznych wynika z prób uzyskania członkostwa w jakiejś grupie albo uniknięcia wykluczenia z grupy, nazywanego czasem „śmiercią społeczną”. Wyłączenie ze społeczności internetowej powoduje najczęściej, że dołączamy do innych grup dyskusyjnych albo grup powstałych z myślą o zemście na grupie pierwotnej. Dołączenie do innych grup i poczucie silnej więzi może pomóc w zneutralizowaniu negatywnych uczuć związanych z doświadczeniem ostracyzmu i cyberprzemocy. Poczucie więzi z inną grupą ludzi może sprawić, że ofiara ostracyzmu poczuje się na tyle silna, by przeprowadzić zemstę indywidualnie lub z pomocą członków nowej grupy.

Happy slapping jest bardzo specyficznym typem agresji elektronicznej wyodrębnionym ze względu na ciąg działań, w które angażuje się sprawca. Jest to stosunkowo nowe zjawisko polegające na tym, że grupa młodych osób podchodzi do kogoś i go uderza raz albo kilkakrotnie, podczas gdy inna osoba nagrywa taki akt kamerą w telefonie komórkowym. Później filmik z tego zdarzenia jest zamieszczany w Internecie, gdzie może zobaczyć go mnóstwo ludzi. Bardzo często dochodzi do więcej niż tylko jednego uderzenia i całość zdarzenia może być zaklasyfikowana jako napad mający konsekwencje prawne (Bebas i wsp., 2012).

Podsumowując powyższe rozważania można powiedzieć, że cyberprzemoc to złożone zjawisko obejmujące wiele różnych rodzajów zachowań. Najbardziej typowe z nich wiążą się głównie z wykorzystaniem Internetu i telefonów komórkowych. W wielu skrajnych przypadkach cyberprzemoc może być bardzo trudna do potwierdzenia, może prowadzić nawet do samobójstw i morderstw (Bebas i wsp., 2012).

Cyberprzemoc a przemoc tradycyjna

Zjawisko przemocy ma swoją specyfikę i obejmuje różne jej aspekty, takie jak formy przemocy, kulturę społeczności oraz uczestników przemocy. W szkole skupiają się różne problemy osobiste uczniów i problemy dorosłych oraz liczne trudności w relacjach nauczyciel-uczeń i kontaktach koleżeńskich. To one najczęściej stanowią źródło agresywnych zachowań oraz różnych form krzywdzenia (Libiszowska-Żółtkowska, 2008).

Odróżnienie przemocy od zachowań agresywnych nie jest łatwą rzeczą. Pojęcie zachowań agresywnych jest kategorią psychologiczną, przemoc zaś raczej społeczną i oznacza sprawowanie kontroli i wywieranie wpływu nad innymi z użyciem siły fizycznej czy agresywny sposób nakłaniania, wbrew czyjejś woli, do zmiany systemu wartości, zachowania lub przekonań i poglądów przy pomocy środków psychologicznych (nagabywanie, groźba itp.). O ile więc przemoc będzie zawsze aktem agresji bezpośrednio ukierunkowanym wobec drugiego człowieka i przynoszącym mu szkody psychiczne i fizyczne, o tyle nie każde zachowanie agresywne jest zachowaniem przemocowym. W szkołach występują problemy z zachowaniami agresywnymi dzieci i młodzieży, a radzenie sobie z nimi stanowi element pracy socjalizacyjno-wychowawczej oraz przemoc w relacji uczeń-nauczyciel, uczeń-uczeń i nauczyciel-uczeń, co wymaga już szybkiej i różnorodnej interwencji oraz przemyślanych działań zapobiegawczych (Libiszowska-Żółtkowska, 2008).

Uczniowie, którzy są ofiarami przemocy, stanowią bardzo zróżnicowaną grupę. Wiele dzieci staje się ofiarami biernymi, inne stają się ofiarami po swoich prowokujących zachowaniach. Jest jeszcze szczególny typ ofiary to świadkowie. Dzieci, które mogą się znaleźć w roli ofiary przemocy, może cechować m.in. (Woynarowska, 2007):

- brak potrzebnych umiejętności w kontaktach z rówieśnikami,
- mała popularność i najczęściej brak przyjaciół,
- umiarkowane lub niewielkie trudności w nauce,
- częsty niepokój i płaczliwość z byle jakiego powodu,
- przesadna wrażliwość, ostrożność, są ciche, nieśmiałe i niepewne siebie,
- nieregularne uczęszczanie do szkoły.

Ofiary przemocy ponadto są często same; są przedmiotem dowcipów, dają się łatwo prowokować i nie radzą sobie w konfliktowych sytuacjach; mogą nosić poniżające przezwiska, podczas dobierania się w grupy najczęściej nikt ich nie chce. Ofiary zachowań agresywnych często są pozostawione same sobie, czują się osamotnione w trudnych sytuacjach, w których potrzebują wsparcia. Brak pomocy ze strony innych i doświadczenie samotności wzbudza strach i poczucie wyalienowania. To natomiast wpływa na brak pewności siebie i poczucia własnej wartości (Woynarowska, 2007).

Typowe formy przemocy szkolnej nie różnią się zasadniczo od przemocy domowej. I tu mamy do czynienia z przemocą fizyczną w postaci pobicia, bicia oraz innych form znęcania się psychicznego i fizycznego. Formy przemocy z ogólną ich charakterystyką przedstawia tabela 1.

Formy przemocy	Ogólna charakterystyka
----------------	------------------------

Przemoc fizyczna	Najczęściej występuje w formie pobicia, klepania, kopania, opluwania, poszturchiwania, zamykania w pomieszczeniach takich jak klasa szkolna, łazienka, szatnia oraz bardziej wyszukane formy, jak np. zmuszanie ofiary do wykonywania absurdalnych poleceń – chodzenie na czworakach, szczekanie itp. Obok typowych dla przemocy zachowań agresywnych wyróżnia się również różne formy molestowania seksualnego od obłapywania przez rozbieranie do naga ofiary i jej fotografowanie, po gwałt oraz kradzieże z pobiciem i różne formy poniżania połączone z atakiem fizycznym.
Przemoc słowna	Wyraża się ona wyzwiskami, zastraszaniem, wyśmiewaniem i wyszydzaniem, szantażowaniem, intrygowaniem itp. Inne zachowania charakterystyczne dla młodych ludzi to wrogie miny oraz obraźliwe gesty.
Nękanie	Przyjmuje postać marginalizowania, wyłączenia kolegi z życia towarzyskiego w formie nie dopuszczania do zabawy, nie odzywiania się, czy innej grupowej aktywności, odmawiania siedzenia w innej ławce itd.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Libiszowska - Żółtkowska, K. Ostrowska (red.), op.cit., s. 81

Najczęściej mówi się o elektronicznej agresji rówieśniczej czyli takiej, gdzie zarówno sprawca, jak i ofiara należą do tej samej grupy, którą jest zazwyczaj grono uczniów tej samej szkoły lub zespół klasowy. Często w odniesieniu do takiej agresji stosowane jest pojęcie cyberbullyingu, który jest traktowany jak odmiana tradycyjnego bullyingu, tyle że realizowanego za pomocą telefonów komórkowych lub Internetu. Tradycyjny bullying jest natomiast rozumiany jako przemoc rówieśnicza charakteryzująca się jednocześnie trzema właściwościami (Pyżalski, 2012):

- nierównowagą sił (sprawca albo też sprawcy są postrzegani przez ofiarę jak znacznie silniejsi, np. bardziej liczni, silniejsi fizycznie bądź posiadający przewagę psychologiczną),
- regularnością (odbywa się w sposób regularny, powtarzany np. kilka razy w tygodniu),
- intencjonalnością (sprawcy chcą zaszkodzić ofierze).

Można powiedzieć, że zjawiska przemocy towarzyszyły człowiekowi od zawsze, niektórzy autorzy skłoni są jednak skłonni przyjąć tezę, że żyjemy w czasach w których osiągnęły one swoje apogeum. Przemoc tradycyjna w przeciwieństwie do cyberprzemocy jest obecnie zjawiskiem bardziej znanym powszechnym, obejmuje wszystkie dziedziny życia, środowiska społeczne, grupy zawodowe i wiekowe.

Przemoc pojawia się we wszystkich formach komunikacji masowej. Dotyczy książek, telewizji, prasy, Internetu, filmów. Jednym z negatywnych skutków pokazywania przemocy w różnych mediach jest kreowanie przestępczości. Sygnalizuje się naśladownictwo przestępczych zachowań, a nawet zbrodniczych wzorowanych na obrazach oglądanych w mediach. Kontakt ludzi bardzo młodych, niedojrzałych intelektualnie, emocjonalnie i społecznie z bardzo drastycznymi scenami pokazywanymi w telewizji i Internecie ma negatywny i niszczący wpływ na ich psychikę, ponieważ stawia te osoby wobec doświadczeń przerastających ich zdolności poznawcze i adaptacyjne oraz dostarcza wzorców patologicznych zachowań (Bartkowicz i wsp., 2012).

Kanały komunikacyjne wykorzystywane w cyberprzemocy

Z uwagi na zróżnicowanie technologii komunikacyjnych, istnieje wiele różnych kanałów komunikacyjnych, które mogą zostać wykorzystane do cyberprzemocy. Niektóre zachowania lepiej pasują do konkretnych kanałów niż inne. Na przykład flaming zazwyczaj stosuje się za pośrednictwem publicznych kanałów komunikacji, podczas gdy do prześladowania najczęściej są wykorzystywane kanały prywatne, jak e-mail. Najczęstsze kanały komunikacyjne wykorzystywane w cyberprzemocy wraz z ogólną charakterystyką przedstawia tabela 2 (Kowalski i wsp., 2010).

Tabela nr 2. Kanały komunikacyjne wykorzystywane w cyberprzemocy

Kanały komunikacyjne	Ogólna charakterystyka
Komunikatory internetowe	Są najpopularniejszym narzędziem wykorzystywanym przez młode osoby dopuszczające się cyberprzemocy. Komunikatory internetowe pozwalają na rozmowę przez Internet w czasie rzeczywistym z osobami znajdującymi się na liście kontaktów użytkownika. Zazwyczaj agresorzy wysyłają do innych niestosowne i obraźliwe wiadomości, które mogą zawierać pogrożki. W niektórych wypadkach agresor może przyjąć nick bardzo przypominający albo identyczny jak stosowany przez jego cel. Później, podszywając się pod swój cel, agresor wysyła do innych informacje o niestosownej treści. Ponadto komunikatory mogą służyć do przesyłania kompromitujących filmów i zdjęć przedstawiających innych ludzi.

Wiadomości tekstowe	To bardzo popularne sms-y. Prędkość, z jaką dzieci potrafią sobie wysłać sms-y jest bardzo szybka. Choć wiadomości tekstowych nie można zaliczyć do sposobów komunikacji w czasie rzeczywistym, stanowią one istotny kanał porozumiewania się, zwłaszcza wśród nastolatków. Agresor smsem może wysłać wiele nieestosownych, obraźliwych treści i kompromitujących zdjęć.
Poczta elektroniczna	Poczta elektroniczna, czyli e-mail, jest jedną z najczęściej stosowanych metod komunikacji cyfrowej. E – maile są dosyć często wykorzystywane do stosowania cyberprzemocy z dwóch powodów. Po pierwsze, jeden e-mail może zostać wysłany do setek czy nawet tysięcy osób za pomocą wciśnięcia tylko jednego klawisza. Po drugie, nie ma pewności, że wiadomość rzeczywiście zostaje wysłana przez osobę do której należy dane konto. Niektórzy sprawcy podają też adresy kont swoich ofiar na różnych listach reklamowych i stronach pornograficznych, przez co zostają one zalane wieloma kłopotliwymi mailami.
Czatroomy (pokoje czatowe)	Są miejscami, gdzie ludzie potykają się wirtualnej rzeczywistości, aby porozmawiać z sobą o różnych sprawach. Zazwyczaj jest tak, że każdy czatroom jest poświęcony, przynajmniej teoretycznie, jakiemuś tematowi lub grupie tematów. Są jednak czatroomy służące wyłącznie jako miejsce, gdzie ludzie mogą spotkać się z innymi, żeby z nimi porozmawiać. Czatroomy coraz częściej wykorzystywane są do stosowania cyberprzemocy. Osoby obecne w czatroomie mogą zacząć oczerniać jakąś osobę, poddać członka grupy ostracyzmowi, a poszczególni członkowie mogą się wdać w wojnę na obelgi.
Strony internetowe	To miejsca w światowej sieci, które obejmują stronę domową a także ewentualne linki do innych stron. Strony internetowe coraz częściej powstają z myślą o cyberprzemocy. W wielu wypadkach są tworzone wyłącznie w celu zamieszczania nieestosownych i obraźliwych informacji lub zdjęć jakiejś osoby. Można wykonać zdjęcie znajomego, a potem zmodyfikować je, dodając treści pornograficzne. Następnie zamieścić można na stronie internetowej wraz z informacjami kontaktowymi takiej osoby, jak adres, nazwisko, numer telefonu.
Gry internetowe	Gry przeznaczone dla wielu osób, których akcja toczy się w wirtualnym świecie. Jednak w wirtualnym świecie, gdzie ludzie są anonimowi i ukrywają się pod pseudonimami, wyrażanie rozczarowania i złości przybiera obraźliwe, niekulturalne i poniżające formy. Oprócz tego gracze mogą blokować innym możliwość gry i próbować uzyskiwać dostęp do ich kont.

Źródło: R. M. Kowalski, S. P. Limber, P. W. Agatston, op.cit., s. 59

CYBERPRZEMOC I CYBERSTALKING WŚRÓD MŁODZIEŻY – UJĘCIE EMPIRYCZNE

Motywacja i przyczyny agresji elektronicznej

Już od najmłodszych lat dzieci i młodzież mogą się wzorować na negatywnych zachowaniach z filmów DVD, gier komputerowych, filmów pokazywanych w telewizji, a ostatnio bardzo modnych krótkich filmików zamieszczanych na stronach www. Wzorowanie się na zachowaniach negatywnych w efekcie może spowodować agresję i cyberprzemoc, brak uczuć na obrazy przemocy i znieczulenie. W mediach przedstawia się wykorzystywanie przemocy do rozładowywania emocji, osiągania stawianych sobie celów, bądź rozwiązywania problemów. Śledząc wiadomości zamieszczane w Internecie, programy telewizyjne, które są dostępne dla każdej osoby, można zaobserwować częste ukazywanie przemocy, ale brak jest alternatywnych i skutecznych rozwiązań jej zwalczania. Dzieci oraz młodzież mogą odczytywać te obrazy jako zjawisko powszechnie akceptowane przez społeczeństwo (Kopczewski, 2014).

Wpływ mediów rośnie jeszcze bardziej w siłę, gdy dziecko czuje jakiś brak w funkcjonowaniu, brak mu ciepła domowego, miłości, jest odrzucane przez rówieśników, jak również i rodziców, stale wyzywane i upadlane. Jeżeli rodzina funkcjonuje w prawidłowy sposób, to negatywny wpływ mediów zostaje zniwelowany. Przemoc pokazywana w mediach, w takiej sytuacji oddziałuje w sposób bardzo mały (Kopczewski, 2014).

Zasadniczym czynnikiem, który kształtuje wpływ negatywny na sposób używania Internetu, telefonów komórkowych i rozwijania cyberprzemocy, są patologie społeczne to jest (Kopczewski, 2014):

- margines społeczny,
- ubóstwo (brak zatrudnienia albo utrata zatrudnienia przez jedno czy dwoje rodziców),
- izolacja społeczeństwa (np. ze względu na nadużywanie używek).

W takich przypadkach u dzieci i młodzieży, w szczególności w okresie dojrzewania, dostrzega się bunt. Rodzi się on najczęściej w stosunku do złego położenia materialnego rodziny, powodując wzrost konfliktów.

Dzieci te zaprzyjaźniają się zazwyczaj z taką samą grupą znajomych i rówieśników, co powoduje często wzrost i utrwalenie negatywnych zachowań prowadzących do cyberprzemocy. Innym czynnikiem są u dzieci i młodzieży deficyty rozwojowe, które są przekazywane genetycznie (urazy neurologiczne, niewłaściwość płodu, często też choroby z dzieciństwa) (Kopczewski, 2014).

Zjawisko cyberprzemocy przyczynia się do podejmowania przez dzieci i młodzież działań niezgodnych z normami i zasadami społecznymi, powoduje wystąpienie wielu negatywnych skutków w społecznych relacjach, takich jak: samotność w realnym świecie, stopniowy zanik bezpośrednich kontaktów z rówieśnikami prowadzący do izolacji, trudności w zakresie poprawności ortograficznej, zmiany w sposobie porozumiewania się z otoczeniem, zubożenie języka, używanie skrótów, trudności w nawiązywaniu kontaktów pozainternetowych, zaburzenia w budowaniu bezpośrednich więzi i relacji emocjonalnych z rodziną i rówieśnikami. Przyczyny cyberprzemocy leżą w charakterystycznych cechach okresu dojrzewania, które w połączeniu ze specyfiką sieci sprzyjają ujawnianiu się eskalacji wrogich zachowań. Możemy do nich zaliczyć m.in. (Gracy, 2013):

- przekraczanie granic zasad moralnych,
- chęć zaimponowania,
- skłonność do prowokowania innych osób,
- niski poziom empatii w relacjach z innymi ludźmi,
- zachowania mające na celu podkreślenia swojej autonomii i sprzeciwu wobec podporządkowania się dorosłym,
- brak refleksji nad własnym zachowaniem,
- nieodpowiednie relacje pomiędzy rówieśnikami, promujące zachowania agresywne i antyspołeczne na zasadzie przeciwieństwa do tego, czego uczą ich rodzice czy nauczyciele w szkole,
- chęć naśladowania rówieśników w celu przynależenia do danej grupy, która agresję w sieci traktuje jako formę zabawy albo spędzania wolnego czasu,
- brak kontroli przez dorosłych.

Motywy sprawców cyberprzemocy wskazują na kilka istotnych prawidłowości. Po pierwsze można stwierdzić, że są one bardzo podobne do motywów sprawców dokonujących aktów tradycyjnej agresji rówieśniczej (np. rywalizacja o chłopaka czy dziewczynę, wygląd zewnętrzny ofiary). Po drugie, sprawcy w swoich działaniach, nie mając intencji skrzywdzenia innej osoby. Dodatkowo nie wystarcza im często empatii i inteligencji, aby wyobrazić sobie konsekwencje własnych działań, których doświadcza ofiara. Skutkiem takiej sytuacji jest to, że rozumieją oni charakter swoich czynów dopiero, gdy ich działania rzeczywiście przyniosą istotne szkody ofierze. Wreszcie po trzecie, wiele sprawców wykorzystuje nowe media świadomie, by akty agresji, które realizują, silniej oddziaływały na ofiarę. Tego typu sprawcy nie mają żadnego poczucia winy i wypierają się swoich działań nawet wówczas, gdy zostają skonfrontowani z ich dowodami i skutkami, że to oni dokonali aktów agresji (Pyżalski, 2012).

Zamiarem i celem internetowych chuliganów jest zdyskredytowanie konkretnej osoby albo grupy czy nawet całych społeczności. Takie działania wynikają zazwyczaj z bezkarności sprawców albo poczucia anonimowości i ułatwane są np. poprzez zamieszczenie witryny internetowej na serwerze kraju, w którym pisemne groźby i obelgi nie są przestępstwem. Taka forma znęcania się nad ofiarami, wynika z tego, że łatwiej dyskredytować, poniżać i szykanować, gdyż istnieje szansa ukrycia się za pseudonimem internetowym i nie ma potrzeby konfrontacji z ofiarą oko w oko (Kozak, 2014).

Typy i cechy osobowości stalkerów

Istnieją hipotezy, które mówią o tym, że stalking w tym również cyberstalking łączy się z problematyką stylów przywiązania, które wynosi się z doświadczeń z dzieciństwa. Zdrowe relacje oparte na odpowiednim przywiązaniu, nie powodują w dorosłym życiu nieprawidłowych zachowań lub działań. Na większe ryzyko zostania cyberstalkerem bardziej narażone są osobowości narcystyczne i osobowości typu borderline, których cechą jest to, że bardzo się irytują. Charakteryzują się oni (Chichła, 2010):

- niską tolerancją na niepowodzenia oraz na brak akceptacji ze strony otoczenia,
- błędną interpretacją zachowań innych ludzi oraz skłonnością do zniekształconego postrzegania rzeczywistości,
- nieumiejętnością utrzymania trwałych relacji,
- natarczywym i czasem zbyt agresywnym domaganiem się swoich praw bez zwracania uwagi na czyjeś potrzeby i uczucia,
- brakiem empatii,
- egoizmem i ogromną chęcią zwrócenia na siebie uwagi.

Zasadniczym objawem zaburzenia osobowości u cyberstalkera jest deficyt możliwości odczuwania empatii wobec innych osób. Cechuje go idealizowanie własnego „Ja” oraz nadmierne poczucie własnej wartości. Cyberstalker przejawia głęboki egoizm, którego nie jest w ogóle świadomy, a którego konsekwencją jest narastające poczucie cierpienia oraz dyskomfortu społecznego. Zachowanie cyberstalkera jest niepokojące oraz natarczywe, jak również przerażające dla jego ofiary. Prześladowca sprawia w swoim zachowaniu wrażenie, iż jest on uzależniony od osoby, którą nęka. Najczęściej zdaje sobie z tego sprawę, że jego zachowanie jest

niepożądane i niechciane, jednakże prześladowana przez niego osoba staje się niezbędną do życia, a chęć sprawowania nad nią kontroli jest nie do pokonania (Bebas i wsp., 2012).

Analiza funkcjonowania cyberstalkera pozwala na wyodrębnienie kilku typów osobowości cyberstalkerów: cyberstalker odrzucony, cyberstalker drapieżny, cyberstalker obrażony (urazony), poszukiwacz intymności, maniak seksualny, nieudolny konkurent, prostoduszny natręt, miłosny natręt.

Typy cyberstalkerów wraz z ogólną charakterystyką przedstawia tabela 3 (Bebas i wsp., 2012).

Tabela nr 3. Typy cyberstalkerów i ogólna charakterystyka

Typy cyberstalkerów	Ogólna charakterystyka
Cybertalker odrzucony	Prześladuje swoje ofiary w celu poprawienia lub zmiany stanu odrzucenia, np. w wyniku separacji, rozwodu, zakończenia związku z kimś. Odrzucenie postrzega za niedopuszczalne. Zachowanie cyberstalkera cechuje zarówno pragnienie zemsty, jak też pojednania. Osobą prześladowaną może być nie tylko kochanek lub małżonek, ale również członek rodziny lub przyjaciel.
Cyberstalker obrażony	Prześladuje swoje ofiary z powodu poczucia krzywdy (urojonej lub rzeczywistej), żalu, pretensji do ofiar. Cechuje go chęć wywołania strachu i cierpienia u osoby prześladowanej.
Prostoduszny natręt	Miał z ofiarą jedynie incydentalny kontakt. Nabral jednak obsesyjnego przekonania, że jest to ta osoba, z którą chce być, mimo że ona go nie chce.
Poszukiwacz intymności	Dąży do częstego kontaktu z ofiarą w celu zbudowania z nią intymnego, bliskiego związku. Przekonany jest, że ofiara jest długo poszukiwaną bratnią duszą, z którą połączyło go przeznaczenie.
Nieudolny zalotnik	Pomimo bardzo słabych umiejętności nawiązywania kontaktów oraz zalecania się do kobiet, posiada obsesję na punkcie ofiary.
Maniak seksualny	Jest przekonany, że ofiara jest nim bardzo zauroczona, kocha się w nim i nawet jeżeli oddała się od niego, to pod wpływem silnego do niego uczucia.
Cyberstalker drapieżny	Szpieguje ofiarę w celu przygotowania ataku na tle seksualnym. Nabral obsesyjnego przekonania, że jest to ta osoba, z którą chce być, mimo że ona go nie chce.
Miłosny natręt	Jest opętany uczuciem do swojej ofiary i wie, że ona nie odwzajemnia jego uczuć. Natręt cierpi zwykle na depresję maniacką lub schizofrenię.

Źródło: S. Bebas, J. Plis, J. Bednarek (red.), op.cit., s. 353

Osoby, które mają zwyczaj do nękania innych to najczęściej osoby, które przeżyły wcześniej poważne odrzucenie (porzucenie przez ojca lub matkę, pierwsza miłość). Dlatego potrzebują przynależności za wszelką cenę, a kolejne odrzucenie jest dla nich nie do zniesienia. Najczęściej cyberstalkerzy zaczynają prześladować ofiarę pomimo braku łączących ich relacji. Ofiara albo przypomina im osobę, która ich porzuciła lub też w chwili „zakochania” odczuwają duże pobudzenie, które błędnie interpretują jako dużą miłość. Szczególnie bardzo niebezpieczni bywają odrzuceni cyberkochankowie, pałający chęcią zemsty za wszelką cenę (Bebas i wsp., 2012).

Działania podejmowane przez cyberstalkerów wynikają najczęściej z powodu obsesji miłosnej, z nienawiści do ofiary i chęci zemsty, dążenia do zaspokojenia potrzeb seksualnych, dla udowodnienia własnej siły i także dla zabawy. Najbardziej niebezpieczne jest przejście od gróźb wyrażanych za pomocą telefonu komórkowego albo Internetu do bezpośredniego nękania ofiary. Działania cyberstalkerów wpływają znacząco na psychikę ofiary oraz jej relacje z otoczeniem. Oprócz szkód wyrządzonych w psychice (napiecie nerwowe, bezsenność, stres, lęki) występuje wymuszona zmiana stylu życia ofiary, od zmiany numery telefonu nawet do zmiany adresu zamieszkania (Bebas i wsp., 2012).

Dzieci dopuszczające się cyberprzemocy mają wiele wspólnych cech co cyberstalkerów. Cechy dzieci dopuszczających się cyberprzemocy (Kowalski i wsp., 2010):

- są impulsywne, wybuchowe i łatwo się denerwują,
- starają się wyglądać na „twardzieli” i wykazują niewiele współczucia i empatii wobec dzieci, nad którymi się znęcają,
- mają dominującą osobowość i lubią siłą zaznaczać swój autorytet,
- dobrze sobie radzą w rozmowach, które mają je wydobyć z trudnej sytuacji,
- akceptują przemoc w większym stopniu niż inne dzieci,

- mają kłopoty z postrzeganiem odpowiednich zasad,
- często w agresywny sposób reagują wobec dorosłych,
- angażują się zarówno w agresję pro aktywną (to znaczy umyślnie stosują agresję, by osiągnąć jakiś określony cel), jak i reaktywną (to znaczy reakcje obronne na prowokację).

Można powiedzieć, że istnieje wiele cech, które są wspólne dla dzieci stosujących cyberprzemoc, nie da się jednak stworzyć jednego profilu osobowościowego. Wiele osób dokonuje aktów cyberprzemocy mimowolnie, nie zdając sobie sprawy, że to co robią, jest cyberprzemocą. Inne osoby stosują cyberprzemoc, wyraźnie chcąc zranić albo poniżyć drugą osobę. Z kolei jeszcze inne dzieci dopuszczają się cyberprzemocy z nudów, z braku zajęcia, sądząc po prostu, że wysyłanie komuś pogroźek lub niestosownych wiadomości jest zabawne. Skupiają się raczej na własnej zabawie, rozrywce, a nie na myśleniu o wpływie swojego zachowania na ofiary (Kowalski i wsp., 2010):

Szkolna polityka w zakresie profilaktyki cyberprzemocy

Stworzenie szkolnego systemu przeciwdziałania agresji i cyberprzemocy jest dowodem ze strony dyrekcji szkoły, że poważnie traktuje się ten problem. W ten sposób dyrekcja zobowiązuje się tworzyć klimat, który wspiera uczniów, wspomaga rodziców i nauczycieli. Aby stworzyć taki system, najważniejsze jest podjęcie następujących działań (Woynarowska, 2007):

- stworzenie klimatu, w którym nauczyciele będą zachęceni do wzajemnego wspierania się przy rozwiązywaniu istotnych problemów,
- dostępność dyrekcji dla nauczycieli, uczniów i rodziców,
- przyjęcie precyzyjnego i zdecydowanego stanowiska przeciwko agresji i cyberprzemocy w szkole,
- szybkie reagowanie i rozpoznawanie na pojawiające się problemy,
- systematyczne odbywanie spotkań poświęconych problemom cyberprzemocy i agresji umożliwiające wymianę doświadczeń nauczycieli,
- stworzenie jasnego systemu procedur i zasad życia szkolnego,
- utrzymywanie dobrych kontaktów i współpraca z rodzicami.

Związki między uczniami i nauczycielami powinny być dobre, ciepłe i pełne akceptacji, przy jednoczesnym zachowaniu ich profesjonalnego charakteru. Jednym z najważniejszych działań nauczyciela w klasie jest obniżanie napięć, jakie mogą powstać w wyniku różnic w społecznych i intelektualnych możliwościach uczniów. Chcąc je obniżyć, pracując z klasą jako całością, nauczyciel powinien zachęcać bardziej uczniów do współpracy niż do współzawodnictwa. Zdarza się często, że atmosfera wytworzona we współzawodnictwie wspiera zachowania agresywne i cyberprzemoc. Atmosfera współpracy, przeciwnie, mobilizuje do większego wysiłku i osiągania sukcesów (Woynarowska, 2007).

Cenną pomocą w zapobieganiu agresywnym zachowaniom uczniów jest budowanie odpowiednich reguł postępowania. Tworząc je pomaga się uczniom w zrozumieniu, dlaczego niektóre zachowania są niedopuszczalne i co należy zrobić, aby do nich nie dochodziło. Wszyscy uczniowie powinni uczestniczyć w tworzeniu zasad klasowych, ponieważ tworząc je wpływają na klimat kontaktów w klasie. Tworząc te zasady należy pamiętać, żeby (Woynarowska, 2007): zapisać je w punktach i zobowiązać ich do przestrzegania; odwoływać się do nich, gdy zostaną niedotrzymane; opracować je wspólnie z uczniami; rozwiesić je w klasie; wysłać je rodzicom z prośbą o zapoznanie się z nimi i omówienie ich z dziećmi; ustalić logiczne konsekwencje za nieprzestrzeganie zasad.

Należy mieć na uwadze, aby konsekwencje i zasady były dla uczniów zrozumiałe. Wielu uczniów stosujących cyberprzemoc pochodzi ze środowisk, w których nie ponoszą poważnych albo żadnych konsekwencji za swoje negatywne zachowania. Nie widzą więc jakichkolwiek powodów, aby na terenie szkoły przestrzegać określonych zasad, a za ich łamanie ponosić konsekwencje. Wymaga to mozolnej i systematycznej pracy z uczniami z tych środowisk (Woynarowska, 2007).

Na spójną i skuteczną politykę bezpieczeństwa szkolnej struktury przeciwdziałającej cyberprzemocy powinny, zdaniem S. Stacheckiego, składać się między innymi następujące założenia (Stachecki, 2009):

- czytelne regulaminy dotyczące korzystania ze sprzętu informatycznego należącego do szkoły. Reguły takie powinny być upowszechnione i dostosowane do wszystkich użytkowników, czyli nauczycieli, uczniów i pracowników administracji,
- całkowity zakaz korzystania przez uczniów z komputerów na stanowiskach pracy nauczycieli,
- wyraźne oddzielenie sieci administracyjnej od urządzeń, z których korzystają uczniowie – dzięki temu nie mają oni dostępu do poufnych zasobów, na przykład informacji osobistych na temat swoich koleżanek i kolegów,
- zapewnienie bezpieczeństwa szkolnym serwisom internetowym – chodzi przede wszystkim o nadzorowanie treści i niedopuszczanie bądź usuwanie treści nieuprawnionych, na przykład wrogich wobec konkretnych osób,
- unikanie anonimowości – jest to możliwe, jeśli przydzielili się każdemu użytkownikowi szkolnej sieci hasło i nazwę. Takie działanie sprawia, że mając świadomość, iż mogą być szybko i łatwo namierzeni,

użytkownicy stają się bardziej odpowiedzialni za swoje działania online.

Bardzo ważna jest także umiejętność odpowiedniego postępowania w sytuacji, gdy nauczyciel dowie się, że wśród uczniów jego placówki pojawił się problem cyberprzemocy. Istotna jest w tym przypadku umiejętność komunikacji i pracy z uczniem, który był ofiarą takiej agresji i z jego rodziną.

Praca z ofiarami jest bardzo trudna, przede wszystkim dlatego, że stosunkowo trudno dowiedzieć się, iż młody człowiek był ofiarą. Należy wyraźnie podkreślić, że jest wiele przyczyn powodujących, że młode ofiary cyberprzemocy nie odpowiadają dorosłym o swoich doświadczeniach. Znajomość tych powodów jest bardzo ważna zarówno dla rodziców jak i nauczycieli oraz w ogóle wszystkich osób, które chcą pomagać ofiarą tego patologicznego zjawiska. Kiedy zna się obawy, przyczyny można się lepiej komunikować i łatwiej zbudować klimat zaufania, co sprawi, że ofiara podzieli się swoimi myślami i doświadczeniem. W tabeli 4 zostały podane przyczyny nieinformowania przez ofiary cyberprzemocy o własnych doświadczeniach (Pyżalski, 2011).

Tabela nr 4. Przyczyny nieinformowania o cyberprzemocy

Najważniejsze przyczyny milczenia ofiar dotkniętych cyberprzemocą
1. Ktoś szantażuje ofiary konsekwencjami w przypadku gdy powiadomią inne osoby. 2. Ofiary uważają, że same przyczyniły się do agresji, więc zasługują na to, co je spotkało. 3. Ofiary obawiają się, że powiadomienie kogoś pogorszy ich sytuację lub sytuację innych osób. 4. Ofiary wstydzą się własnego zachowania, które wiązało się z sytuacją cyberprzemocy. 5. Ofiary obawiają się, że dorośli zbagatelizują sprawę agresji elektronicznej, gdyż agresja tego typu to «tylko słowa» w odróżnieniu od „realnej” agresji fizycznej. 6. Ofiary wstydzą się powiedzieć o swoich doświadczeniach dorosłym, gdyż agresja wiązała się z wulgarnym językiem i nieprzyzwoitymi treściami. 7. Ofiary sądzą, że nie będą w stanie prawidłowo wytłumaczyć rodzicom czy nauczycielom, co się stało, tak by zrozumieli sytuację. 8. Ofiary nie wiedzą, do kogo się zwrócić. 9. Ofiary obawiają się, że dorośli im nie uwierzą.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie J. Pyżalski, op.cit., s. 122

Z praktycznego punktu widzenia niezwykle ważne jest, aby zachowały się dowody cyberprzemocy. Mogą one być niezbędne zarówno do wykrycia sprawcy, jak i do lepszego rozpoznania sytuacji czy ewentualnego rozpoczęcia działań, które przewiduje prawo. Jednocześnie należy podjąć kroki mające na celu zatrzymanie rozpowszechniania materiałów dotyczących ofiary. Można to zrobić, przez kontakt z dostawcą określonych usług internetowych (np. administracją portalu społecznościowego) albo zobowiązując sprawcę do szybkiego usunięcia treści. Kluczową sprawą, o którą powinien zadbać nauczyciel, jest komfort i bezpieczeństwo ofiary. Uczeń powinien mieć poczucie, że zgłoszenie problemu było bardzo dobrą decyzją, która nie pogorszy jego sytuacji. Ponadto, powinno się doradzić uczniowi, żeby zmienił swoje adresy internetowe. Dane te powinny znać jedynie osoby, z którymi uczeń pozostaje w dobrych i bliskich relacjach. Należy również poradzić pokrzywdzonej osobie, aby nie odpowiadała na ewentualne wiadomości, które otrzymuje. Reakcja ofiary, zwłaszcza jeśli jest ona również agresywna, często bardziej motywuje sprawcę do dalszego wrogiego działania (Pyżalski, 2011).

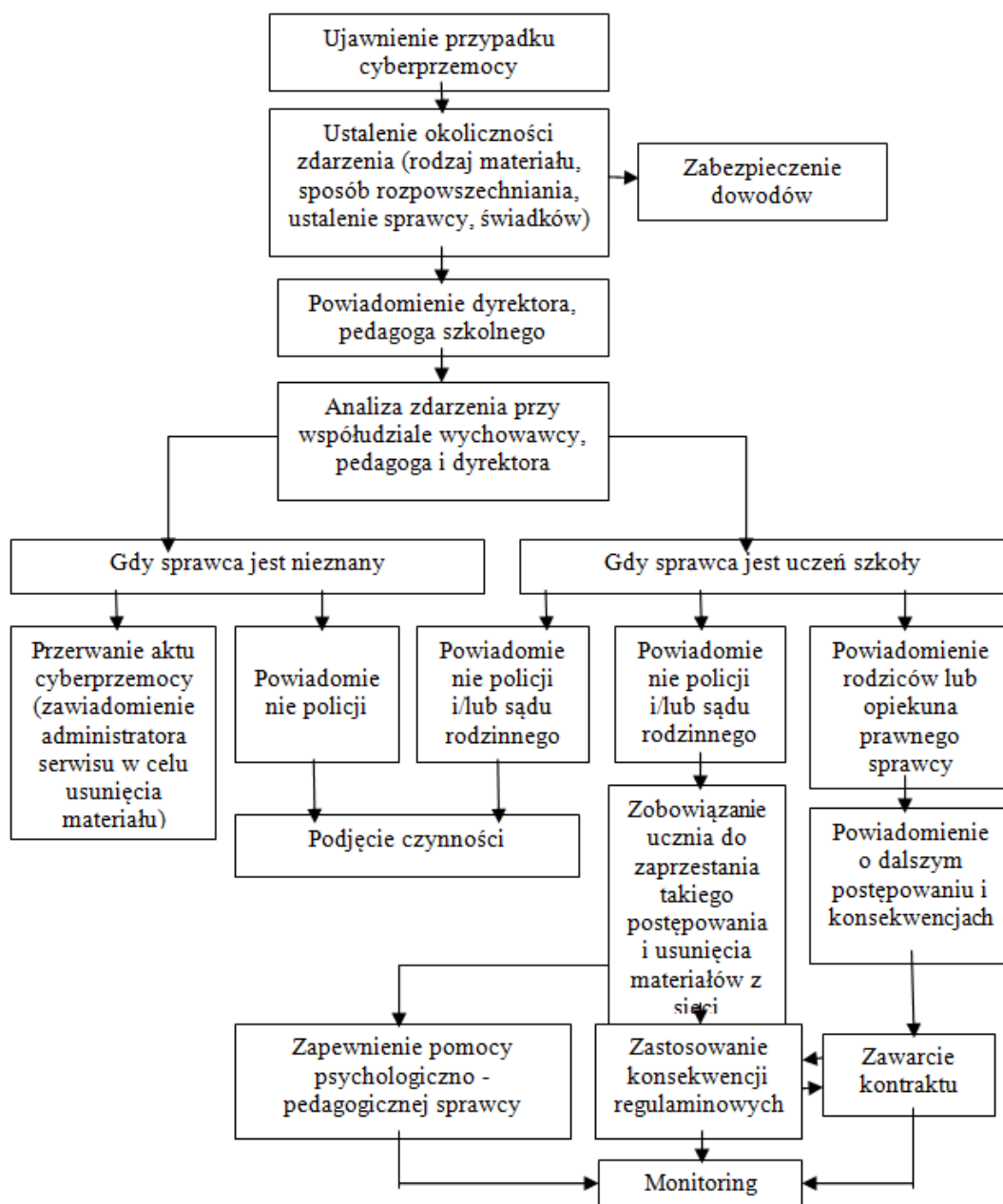
Ujawnienie zjawiska cyberprzemocy wymaga podjęcia odpowiednich działań interwencyjnych. Aby interwencja była skuteczna, warto zadbać o następujące sprawy (Kozak, 2014):

- opracować procedurę reagowania w szkole na zjawisko cyberprzemocy,
- wprowadzić działania profilaktyczne w szkole, uświadamiające wszystkim uczniom i nauczycielom zasady korzystania i zagrożenia płynące z użytkowania różnych technologii komunikacyjnych,
- podejmować interwencję w każdym przypadku ujawnienia cyberprzemocy.

Niezależnie od tego, kto zgłasza przypadek cyberprzemocy, procedura interwencyjna powinna obejmować: zabezpieczenie dowodów i ustalenie okoliczności zdarzenia; udzielenie wsparcia ofierze przemocy; wyciągnięcie konsekwencji wobec sprawcy cyberprzemocy oraz pracę nad zmianą postawy ucznia.

Dużą pomocą dla wychowawców i nauczycieli może być coraz większa oferta programów edukacyjnych i profilaktycznych z zakresu nowoczesnych technologii. Jednym z bardzo ważnych zadań szkoły jest przygotowanie i stosowanie algorytmu interwencji w przypadku cyberprzemocy, uwzględniającego realia i potrzeby szkolne. Proponowana poniżej procedura na rysunku zawiera zasady postępowania pracowników szkoły w sytuacji ujawnienia cyberprzemocy. Jest odpowiedzią, jak i kiedy nauczyciele powinni reagować wobec sprawców, ofiar i świadków i w jaki sposób współpracować z rodzicami tych uczniów (Kozak, 2014).

Procedura reagowania wobec sprawcy zarówno przemocy jak i cyberprzemocy powinna być w każdej szkole zgodna z rysunkiem 1.

Rysunek 1. Procedura reagowania wobec cyberprzemocy
 Źródło: S. Kozak, Patologia cyfrowego dzieciństwa i młodości, op.cit., s 112

Wszystkie przypadki przemocy, a więc również przemocy z wykorzystaniem mediów elektronicznych, powinny zostać odpowiednio zbadane, zarejestrowane i udokumentowane. Jeśli wiedzę o zajściu cyberprzemocy posiada nauczyciel niebędący wychowawcą, powinien jak najszybciej przekazać informację wychowawcy klasy, który informuje o fakcie dyrektora i pedagoga szkolnego. Następnie pedagog szkolny i dyrektor szkoły wspólnie z wychowawcą powinni dokonać analizy całego zdarzenia i zaplanować dalsze postępowanie. Do zadań szkoły należy również ustalenie ewentualnych świadków i okoliczności zdarzenia. Oprócz tego szkoła powinna zadbać o udział nauczyciela informatyki w procedurze interwencyjnej, szczególnie na etapie ustalania tożsamości sprawcy cyberprzemocy i zabezpieczania dowodów (Kozak, 2014).

Rola rodziców w zakresie profilaktyki cyberprzemocy

Dzieci nie uświadamiają sobie najczęściej, jak krzywdzące mogą być działania podejmowane online, a ofiary cyberprzemocy pozostawione same z problemem często nie potrafią sobie z nim poradzić. Dlatego bardzo istotną rolę w przeciwdziałaniu cyberprzemocy pełni najbliższe otoczenie dziecka. Rodzice powinni podejmować działania profilaktyczne oraz interweniować jak najszybciej w sytuacji, gdy zachodzi podejrzenie, że dziecko jest ofiarą lub sprawcą cyberprzemocy (Kozak, 2011).

W wychowaniu dziecka, a także profilaktyce cyberprzemocy istotna jest rola rodziców, opiekunów, więzi

rodzinne, dobry kontakt z rodzicami oparty na bezpieczeństwie, zrozumieniu, wzajemnym szacunku i cieple. Gdy brakuje prawidłowych relacji, szczególnie w okresie dorastania, młodzież jest znacznie podatniejsza na negatywny wpływ rówieśników i stosowanie cyberprzemocy. Drugim ważnym krokiem w zapobieganiu cyberprzemocy jest wiedza rodziców i świadomość na temat agresji elektronicznej oraz ich umiejętności praktyczne w kwestii porozumiewania internetowego, tak aby można było skutecznie pomóc albo w porę wykryć niebezpieczeństwo (Andrzejewska, 2014).

Można powiedzieć, że rodzice pełnią nie mniejszą rolę niż szkoła w zapobieganiu przestępczości wśród dzieci i młodzieży. Z pewnością dobre kontakty, poczucie bezpieczeństwa oraz miłość są niezbędnymi warunkami do odpowiedniego funkcjonowania jednostki. Jeśli rodzice są dla dziecka ostoją, dobrym wzorem i zawsze służą mu pomocą, z pewnością nie będzie ono samo ze swoimi problemami. Zatem odpowiednia dyscyplina, wspólne rozmowy, udzielane zaufanie i wsparcie – to elementy, dzięki którym jednostka będzie znacznie mniej skłonna do popełniania przestępstw, także tych przy użyciu najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Rodzice powinni także sprawować kontrolę nad tym, w jaki sposób dziecko korzysta z Internetu i komórki (Andrzejewska, 2014).

Wielu badaczy, którzy zajmują się zjawiskiem cyberprzemocy proponuje przyjęcie typologii obejmującej pięć rodzajów działań rodziców, które mogą chronić dziecko przed niebezpieczeństwami, także tymi polegającymi na tym, że to dziecko podejmuje działania nieprawidłowe online, np. jest sprawcą agresji elektronicznej, cyberprzemocy.

Paleta działań podejmowanych przez rodziców jest dość szeroka. W Polsce, jak i w innych europejskich krajach rodzice stosują najczęściej bierne sposoby ochrony ograniczające się przede wszystkim do obserwacji działań dziecka w cyberprzestrzeni. Z drugiej strony najskuteczniejsze w przeciwdziałaniu zagrożeniom online są działania rodziców, które stosowane są najrzadziej (wspólna aktywność online dzieci i rodziców). Warto podkreślić, iż jedną z przeszkód w skutecznym działaniu rodziców może być niewiedza dotycząca tego, jakiego rodzaju niebezpieczeństwa stały się udziałem ich dzieci. Dla wielu rodziców obszar funkcjonowania online dzieci nie jest najlepiej znany. Próbują oni zatem chronić dzieci przez stosunkowo najprostsze działania, tj. stosując ograniczenia czasu przebywania w Internecie, nie posiadając jednocześnie odpowiedniej wiedzy dotyczącej tego, jakie działania ich dzieci w Internecie podejmują (Andrzejewska, 2014).

Aby skutecznie przeciwdziałać cyberprzemocy, potrzebne są działania wielokierunkowe: kampanie społeczne, interwencja i profilaktyka w szkole, rodzinie, zmiany w prawie oraz skuteczna pomoc ofiarą cyberprzemocy. Pozytywny jest fakt, że problem ten nie jest podnoszony tylko na szczeblu lokalnym, ale również na stopniu ogólnokrajowym. W związku z tym 10 lutego każdego roku obchodzony jest światowy Dzień Bezpiecznego Internetu (DBI). Powstało również wiele organizacji, które dostarczają wielu cennych informacji, a także świadczą pomoc w tym zakresie. Między innymi powstały strony: www.helpline.pl (poświęcona młodym internautom w sytuacji zagrożenia w sieci), www.dbi.com (strona poświęcona Dniu Bezpiecznego Internetu). Tylko zintegrowany i skuteczny system działań może stanowić dobrą broń w walce z przestępczością za pośrednictwem nowych technologii (Andrzejewska, 2014).

METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

Przedmiot, cel i problemy badawcze

Problem główny w pracy brzmi: W jakim stopniu cyberprzemoc jest obecna i odbierana w świadomości dzieci i młodzieży? Na potrzeby pracy opracowano także problemy szczegółowe, które brzmią następująco:

1. Jaka jest skala i rodzaje występowania cyberprzemocy w badanej szkole?
2. Jakie są główne przyczyny występowania tego typu zjawiska?
3. Jakie działania profilaktyczne prowadzi szkoła w zwalczaniu tego negatywnego zjawiska?

Metody, techniki i narzędzia badawcze

W pracy wykorzystana została metoda sondażu diagnostycznego, a techniką badawczą był kwestionariusz ankiety.

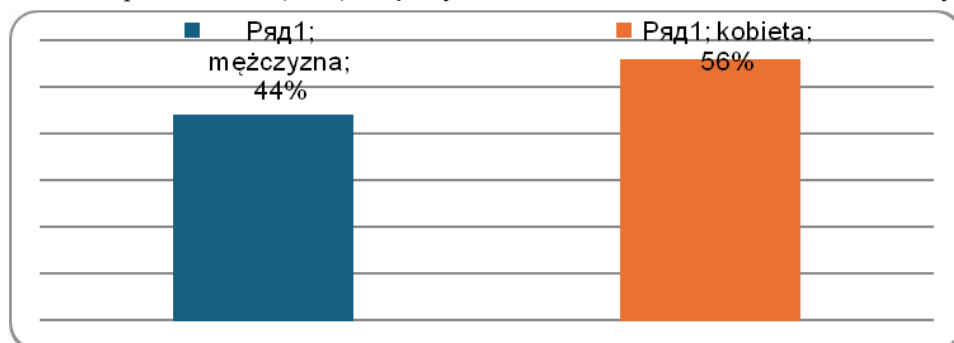
Kwestionariusz ankiety zawiera 12 pytań. Ankieta była rozdawana uczniom w klasach I i III szkoły ponadgimnazjalnej w Poddębicach, a po wypełnieniu będzie zbierana przez badacza. Kwestionariusz ankiety składał się z pytań zamkniętych.

WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

Charakterystyka populacji badawczej

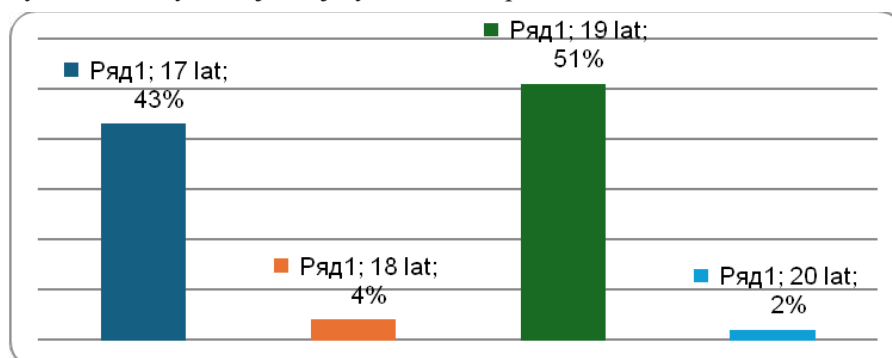
W badaniu udział wzięli uczniowie Technikum Ekonomicznego z Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych w Poddębicach. W sumie udział w badaniach wzięło 100 osób.

W pierwszym pytaniu poproszono uczniów o określenie swojej płci. Jak wynika z poniższego wykresu przeważała płeć damska (56%). Mężczyźni stanowili w badaniu 44% ankietowanych

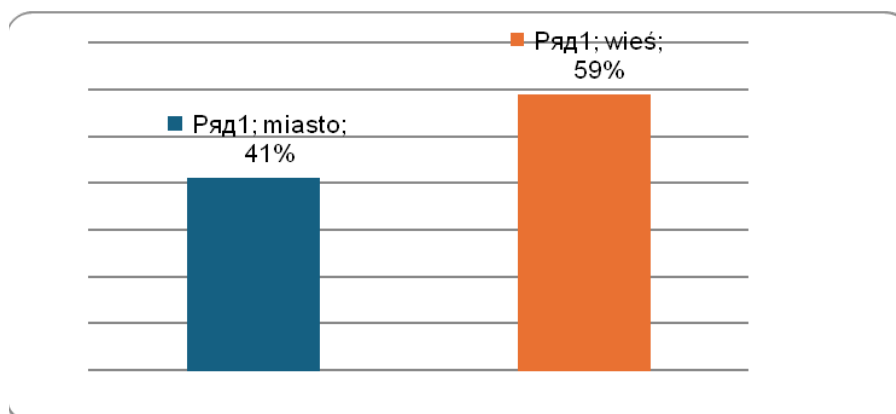
Wykres nr 1. Płeć badanych
Źródło: Opracowanie własne

Biorąc pod uwagę wiek badanych uczni to można powiedzieć, że dominowały osoby mające 19 lat (51%). Osoby po 17 lat stanowiły 43% badanych, najmniejszy odsetek respondentów stanowiła młodzież mająca 20 lat (2%).

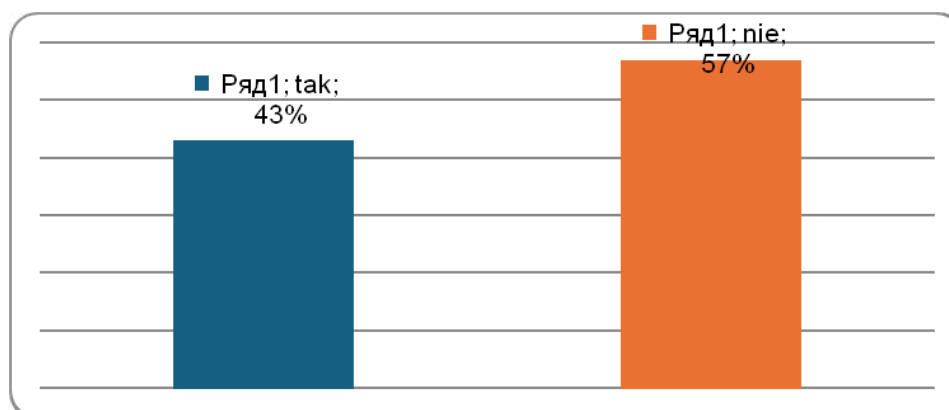
Wykres nr 2. Struktura wiekowa badanych Źródło: Opracowanie własne

W następnym pytaniu badana młodzież została zapytana o miejsce swojego zamieszkania. Jak wynika z ankiety najwięcej badanych dzieci mieszka na wsi (59%); w mieście mieszka natomiast 41% badanych osób.

Wykres 3. Miejsce zamieszkania badanych osób Źródło: Opracowanie własne

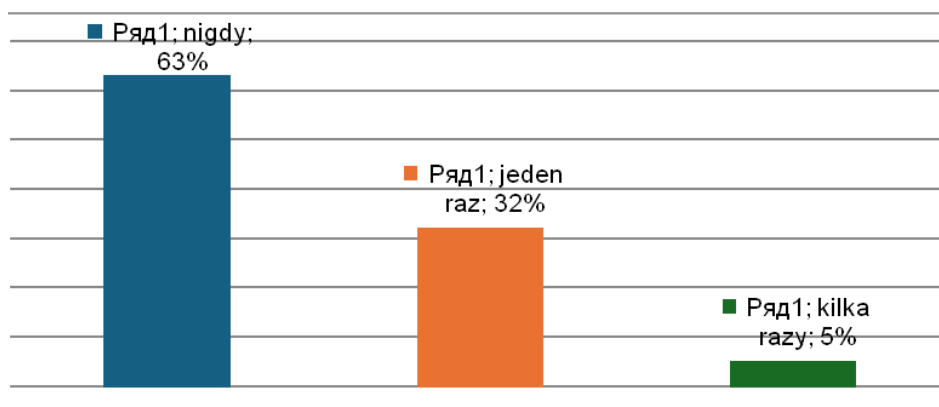
Badaną młodzież zapytano w badaniu ankietowym, czy spotkała się ze zjawiskiem cyberprzemocy. W pytaniu wyjaśniono ankietowanym pokrótce pojęcie cyberprzemocy. Zebrane dane empiryczne wskazują, że aż 43% badanych respondentów spotkało się z tym zjawiskiem, a 57 % zadeklarowało, że nie miało styczności z cyberprzemocą.

Wykres nr 4. Styczność badanych osób z cyberprzemocą Źródło: Opracowanie własne

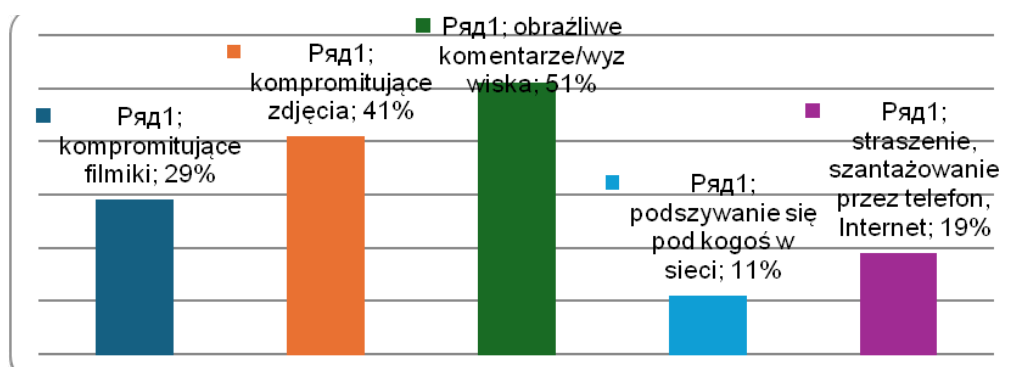
Wyniki badań wskazują, że 63% ankietowanych nigdy nie było sprawcami prześladowania, nękania, zastraszania innych osób za pośrednictwem narzędzi elektronicznych (Internet, telefon), 32% respondentów zadeklarowało, że tylko jeden raz zdarzyło im się być sprawcą takiego nękania. Niezadowolający jest fakt, że wśród badanych ankietowanych (5%) są uczniowie, którym zdarzyło się to kilka razy.

Розділ XXI. CYBERPRZEMOC I CYBERSTALKING WŚRÓD MŁODZIEŻY W POLSCE

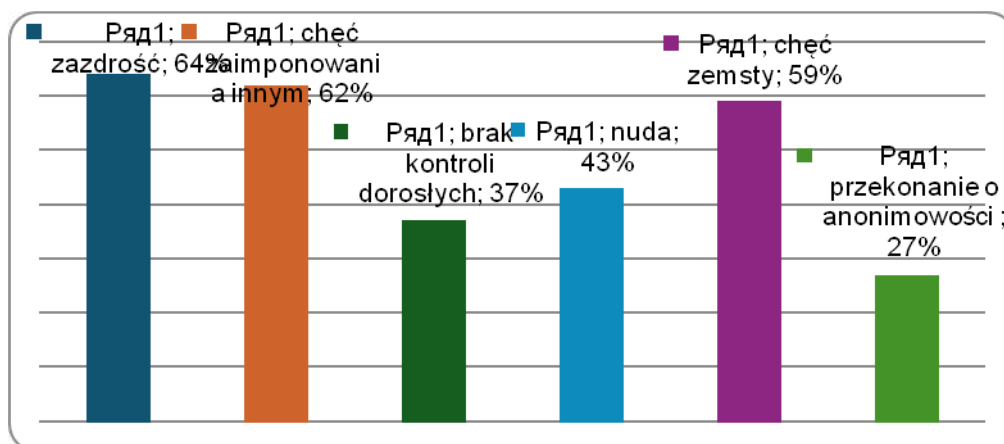
Wykres nr 5. Częstość prześladowania, nękania, zastraszania innych osób za pośrednictwem narzędzi elektronicznych Źródło: Opracowanie własne

Zebrane dane empiryczne wskazują z jakiego rodzaju cyberprzemocą spotykają się badane osoby. Najwięcej badanych ankietowanych (51%) wskazało na obraźliwe komentarze/wyzwiska oraz na kompromitujące zdjęcia (41%) i kompromitujące filmiki (29%). W mniejszym stopniu badana młodzież spotyka się z podszywaniem się pod kogoś oraz straszaniem i szantażowaniem przez telefon i Internet.

Wykres nr 6. Określenie osobistego kontaktu z cyberprzemocą Źródło: Opracowanie własne

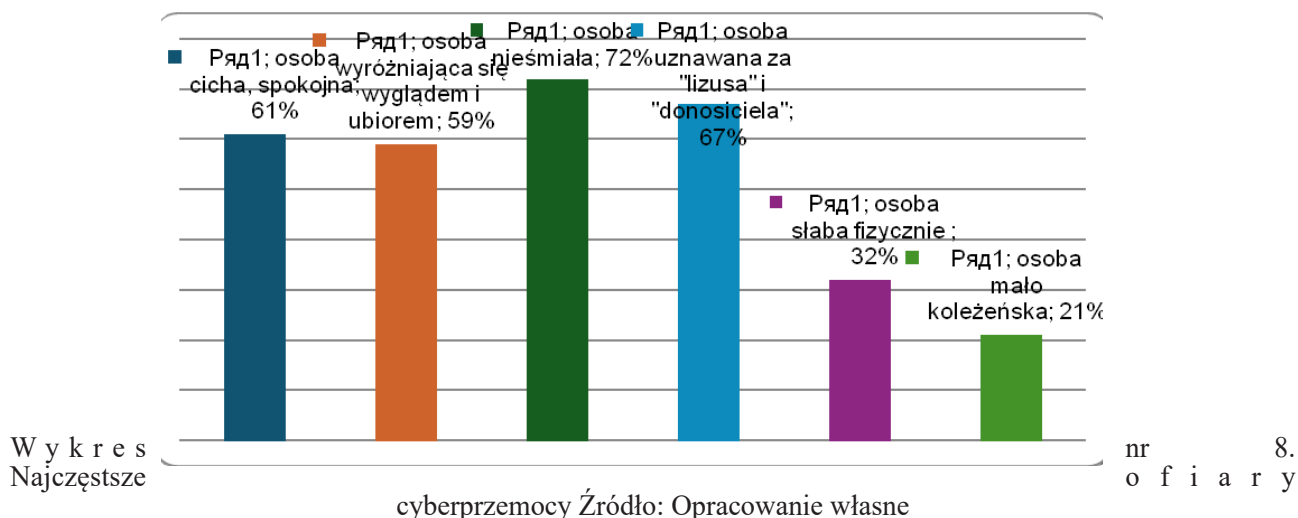
Z analizy wyników ankiety można stwierdzić, że występuje wiele przyczyn przez które dochodzi do pojawienia się cyberprzemocy. Według respondentów do tego typu zjawisk dochodzi przede wszystkim z zazdrości (64%), chęci zaimponowania innym (62%) oraz chęci zemsty (59%). Badani uczniowie rzadziej w ankiecie wskazywali na nudę, brak kontroli rodziców oraz poczucie anonimowości.

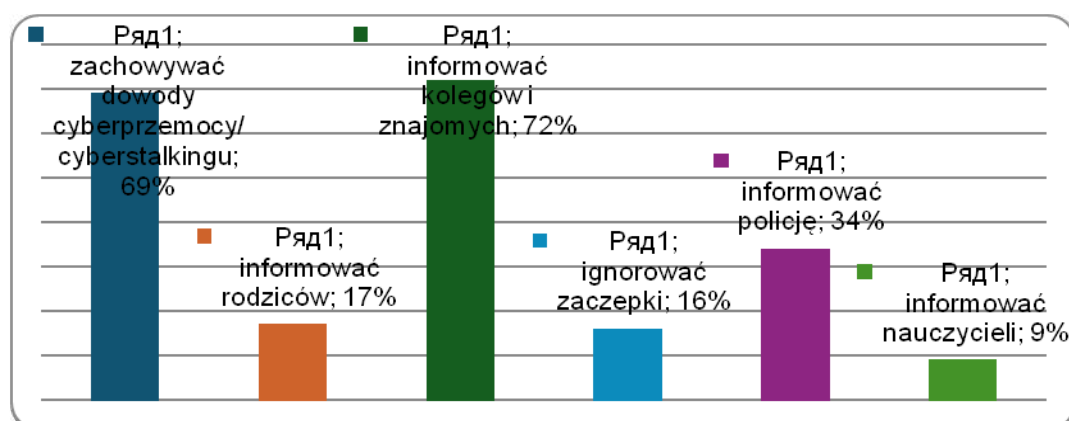
Wykres nr 7. Przyczyny przez które dochodzi do cyberprzemocy. Źródło: Opracowanie własne

Na pytanie: Kto Twoim zdaniem może stać się najczęściej ofiarą cyberprzemocy badani ankietowani odpowiadali bardzo różnie. Według badanej młodzieży ofiarami cyberprzemocy padają zazwyczaj osoby nieśmiałe (72%), osoby uchodzące w towarzystwie za „lizusy” i „donosicieli” (67%) oraz osoby ciche i spokojne (61%),

wyróżniające się wyglądem i ubiorem (59%). W mniejszym stopniu są to osoby słabe fizycznie i mało koleżeńskie.

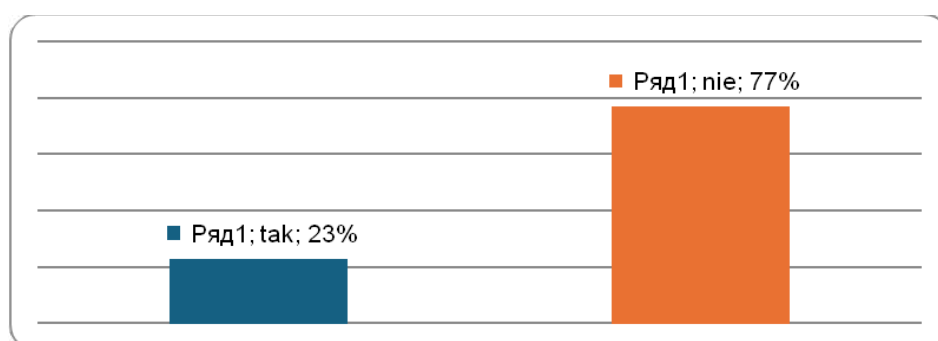

Wyniki z ankiety pokazują co by zrobiły badane osoby, gdyby doszło cyberprzemocy. Najwięcej ankietowanych zadeklarowała, że należy informować kolegów i znajomych (72%), zachowywać dowody cyberprzemocy (69%). Nie zadowolający jest fakt, że badani mają mało zaufanie w tej kwestii przede wszystkim do nauczycieli i rodziców, ale już trochę większe do policji (34%). Najmniejszy odsetek badanych osób wskazał, że należy ignorować zaczepki, myśląc zapewne, że sprawcy znudzi się takie zachowanie.

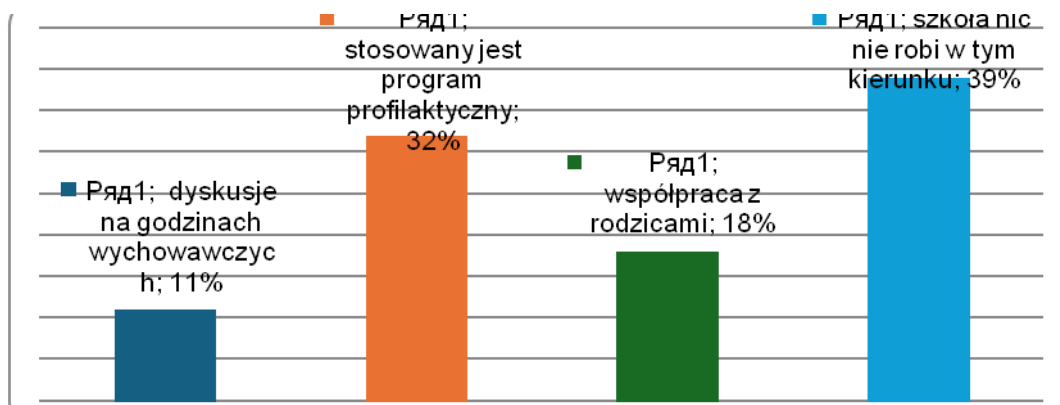
Wykres nr 9. Propozycje badanych osób w kwestii cyberprzemocy
Źródło: Opracowanie własne

Niezadowolający jest fakt, że tylko 23% rodziców kontroluje komputer i telefon swoich dzieci, mając zapewne zaufanie do swoich wychowanków.

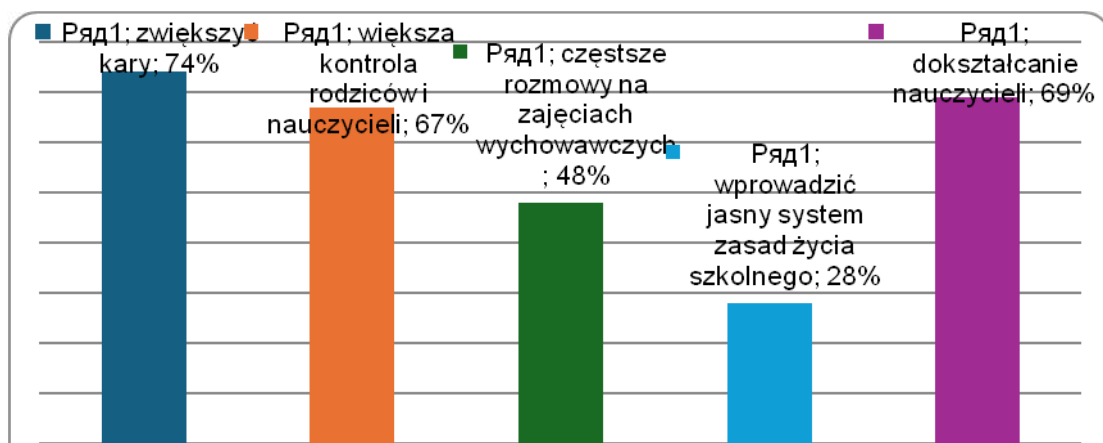
Wykres nr 10. Kontrola telefonu i Internetu przez rodziców Źródło: Opracowanie własne

Ankietowani zostali również zapytani o działania jakie prowadzi szkoła w zwalczaniu cyberprzemocy. Najwięcej respondentów (39%) uważa, że szkoła nic nie robi w tym kierunku, 32% ankietowanych zadeklarowała, że stosowany jest program profilaktyczny. Mało zadowalający jest również fakt, że tylko 18% osób wskazało na współpracę z rodzicami, a 11% na prowadzenie dyskusji w trakcie godzin wychowawczych.

Wykres nr 11. Działania prowadzone przez szkołę w zwalczaniu cyberprzemocy
Źródło: Opracowanie własne

W ostatnim pytaniu zapytano respondentów: Co należy zrobić, aby skutecznie zapobiegać cyberprzemocy?. Największy odsetek badanych zadeklarował zwiększyć kary (74%) i dokształcać nauczycieli w tej kwestii (69%). Duży odsetek badanych uważa, że powinna być większa kontrola rodziców i nauczycieli. Ponadto ankietowani domagają się częściej rozmów na godzinach wychowawczych i wprowadzenia jasnego systemu zasad życia szkolnego.

Wykres nr 12. Propozycje ankietowanych skutecznego zapobiegania cyberprzemocy. Źródło: Opracowanie własne

Wnioski

Podsumowując rozważania przedstawione w analizie badań, trzeba zauważyć, że problemy związane z cyberprzemocą w badanej szkole stanowią poważny problem, gdyż dotyczą ponad 40% respondentów. To również szeroki wachlarz stosowanych rodzajów tego typu zjawisk; to przede wszystkim obraźliwe komentarze/wyzwiska, kompromitujące zdjęcia oraz kompromitujące filmiki.

Dla młodego pokolenia występuje wiele przyczyn przez które dochodzi do pojawienia się cyberprzemocy. Według młodzieży do tego typu zjawisk dochodzi zazwyczaj z zazdrości, chęci zaimponowania innym oraz chęci zemsty.

Młodzież zazwyczaj nie uświadamia sobie, jak krzywdzące dla innych osób mogą być działania podejmowane on-line, a ofiary cyberprzemocy pozostawione sam na sam z problemem często nie potrafią sobie z nim poradzić i nie informują zazwyczaj o swoim problemie nauczycieli i rodziców. Dlatego też bardzo ważną kwestią jest przeciwdziałanie cyberprzemocy. Rodzice i nauczyciele są osobami, które powinny świadomie podejmować celowe działania profilaktyczne oraz szybko interweniować w sytuacji, gdy zachodzi podejrzenie, że młody człowiek stał się ofiarą lub sprawcą przemocy w sieci. Zapobieganie opisywanym zjawiskom wymaga przede wszystkim uświadomienia dorosłym oraz młodym ludziom, na czym polega ten problem i jakie może mieć konsekwencje zarówno dla ofiary, jak i sprawcy. Przykry jest jednak fakt jak wynika z badań, że najczęściej badanych uczniów uważa, że szkoła nic nie robi w tym kierunku.

Młodzi ludzie nie zdają sobie sprawy ze skutków tego rodzaju przemocy, uważając często to za żarty i zabawę. Ich rodzice zaś, jako pierwsze i najważniejsze środowisko wychowawcze w zakresie nowych możliwości multimedialnych i funkcjonowania informacji w cyberprzestrzeni, nie mają często wiedzy i pojęcia o negatywnych konsekwencjach stosowania nowych technologii i dlatego nie kontrolują komputera i telefonu swoich dzieci. Szkoła również w nieznacznym stopniu przygotowuje młodzież do bezpiecznego i racjonalnego korzystania z najnowszych

technologii, sądząc zapewne, że nie ma problemu. Wynika to również z braku lub niedostatecznego przygotowania ich w toku studiów do nowych zadań profilaktycznych i edukacyjnych.

Zjawiska cyberprzemocy i cyberstalkingu są poważnymi zagrożeniami w szkole i poza szkołą. Najważniejszymi działaniami profilaktycznymi szkoły w zakresie przeciwdziałania tym zjawiskom powinno być ograniczenie albo zupełne wyeliminowanie zachowań agresji elektronicznej, realizowanej zazwyczaj przy użyciu Internetu i telefonu komórkowego, a także zapobieganie powstawaniu tego rodzaju problemów. Dobrze przebiegające relacje nauczyciel-uczeń są istotnym środkiem prewencyjnym. Skuteczne zapobieganie badanym zjawiskom jest możliwe, gdy w szkole funkcjonuje jasny system norm współżycia społecznego oraz czytelny system konsekwencji w przypadku złamania zasad. Ciągłe uświadamianie społeczności szkolnej (nauczycielom, uczniom, rodzicom) zagrożeń płynących z telefonów komórkowych i Internetu, a równocześnie uczenie zasad bezpiecznego i odpowiedzialnego korzystania z tych nowinek technologicznych technologii jest ważnym czynnikiem w zapobieganiu opisywanych zjawisk. Dzieci i młodzież stale należy uczyć i uświadamiać jak prawidłowo korzystać z mediów, aby nie były one narzędziem przemocy rówieśniczej i agresji oraz jakie są skutki ryzykownych działań w sieci.

Przeprowadzone badania świadczą o tym, że w wirtualnym świecie tak jak w rzeczywistym istnieją zagrożenia oraz niebezpieczeństwa dla dzieci i młodzieży, które niewątpliwie powodują różnorakie szkody psychiczne, emocjonalne, łamią zasady etyczne i moralne, nierzadko są niezgodne z prawem. Wobec tak uzyskanych wyników badań należy niezwłocznie podjąć działania profilaktyczne – wychowawcze, takie jak:

- lepsze przygotowanie nauczycieli (podczas kształcenia) do rozumienia istoty i przyczyn cyberprzemocy/cyberstalkingu,
- udostępnianie rodzicom i dzieciom informacji o stronach internetowych i instytucjach pomocowych,
- opracowanie planu działań mającego na celu ograniczenie opisywanych zjawisk,
- podniesienie świadomości społecznej dotyczącej opisywanych zjawisk wśród młodzieży poprzez poświęcanie uczniom jak najwięcej czasu i prowadzenie rozmów dotyczących lepszego zachowania i skutkach tego typu zjawisk,
- podjęcie próby diagnozy skali zjawiska w poszczególnych środowiskach edukacyjno – wychowawczych: w rodzinach, szkołach, w pozostałych placówkach opiekuńczo – wychowawczych,
- wprowadzenie w cyberprzestrzeni, tak jak i w świecie realnym, warunków przestrzegania ogólnoludzkich zasad moralnych i etycznych,
- poznawanie specyfiki tych zjawisk, dzięki czemu możliwe będzie zwiększenie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży użytkującej w sieci komórkowej i Internetowej,
- przyłączenie się do akcji «Stop cyberprzemocy» prowadzonej w ramach ogólnopolskiej kampanii społecznej «Dziecko w sieci» przez Fundację Dzieci Niczyje.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, niniejszą pracę dotyczącą cyberprzemocy/cyberstalkingu, można stwierdzić, że zjawiska te, szczególnie w przypadku nieletnich stanowią poważny problem społeczny, który wymaga pogłębionych analiz teoretycznych, a zwłaszcza diagnostycznych. Młodzi ludzie, którym wydaje się, że cyberprzemoc to rodzaj „internetowej rozrywki”, powinni dowiedzieć się od nauczycieli, wychowawców i od innych otaczających ich osób, że takie działania, jak: flaming, oczernianie, prześladowanie, podszywanie się, ujawnianie, cybernękanie i inne stanowią w rzeczywistości pewną formę przemocy, która jest szkodliwa i może mieć bardzo poważne konsekwencje.

Oprócz tego, młodzi ludzie muszą także zdawać sobie sprawę, że niektóre formy cyberprzemocy są uznawane za przestępstwa i kwalifikują się pod paragrafy kodeksu karnego, np. gdy internetowe nękanie nabiera charakteru gróźb bezprawnych. Warto także ciągle uświadamiać młodym ludziom fakt, że „anonimowy” w Internecie to wcale nie znaczy „nie do zidentyfikowania”.

Pośrednictwo mediów upowszechnia w dzisiejszych czasach kreowanie zachowań, postaw, przekazuje wzory, opinie, również i te złe. Cyberprzestrzeń zmienia wartości moralne, kulturowe, społeczne, etyczne oraz może naruszyć rozwój dziecka w sposób nieodwracalny. Nieodpowiednie korzystanie z przekazów medialnych dotyczy także charakteru oraz zakresu ich odbioru w rodzinie. Pierwszym niepokojącym znakiem dla rodziców i pedagogów powinna być nadmierna ilość czasu poświęconego przez młodych na przebywanie przed telewizorem i w sieci. Ponadto powinno się zwrócić uwagę na treści, na porę korzystania, na gry, które nasycane są przemocą, okrucieństwem i brutalnością. Najbardziej na korzystanie z mediów szczególnie Internetu cierpi sfera poznawcza dziecka. Wirtualna rzeczywistość staje się dla dzieci i młodzieży realna, a nawet bardziej realna jak rzeczywistość. Świat medialny może stać się wzorem do naśladowania przez młodocianych.

Profilaktyka jest niezbędnym elementem zapobiegania cyberprzemocy i cyberstalkingu wśród dzieci i młodzieży. Młodzi ludzie zafascynowani nowościami technologicznymi zapominają często o najważniejszych wartościach na rzecz przyswajania i uczenia się przemocy zaczerpniętej z telewizji, Internetu i gier komputerowych. Można powiedzieć, że w obliczu tak szybko postępujących zmian istotne jest poszerzenie wiedzy młodzieży z zakresu umiejętnego korzystania z mediów, wykorzystywania technologii jako źródła wiedzy, a nie jako narzędzia do stosowania cyberprzemocy.

W zapobieganiu cyberprzemocy nie powinna uczestniczyć jedynie szkoła, lecz całe społeczeństwo, ponieważ: sami nauczyciele nie są prawidłowo wyposażeni w wiedzę, aby uczyć wychowanków radzenia sobie z problemami w nieagresywny sposób. Ponadto, dorastająca młodzież obserwuje negatywne zachowania w otaczającym ją środowisku, nie tylko w szkole.

W obliczu tak poważnego i społecznego problemu niezbędne jest współdziałanie wielu podmiotów oraz instytucji w celu profilaktyki. Stanowczo należy powiedzieć, że szkoła powinna wyposażać uczniów w wiedzę na temat nowych zagrożeń. Przykładów i propozycji może być wiele, między innymi organizacja zajęć pozalekcyjnych rozwijających zainteresowania młodzieży. Dzięki takim zajęciom uczniowie będą mogli wyładować złe i negatywne

emocje, zbliżyć się do rówieśników, poznać ich lepiej, rozwijać zainteresowania i aktywność. Dodatkowo w ramach godziny wychowawczej w szkole nauczyciele mogą rozmawiać ze swoimi uczniami, uczyć ich asertywności, umiejętności komunikowania się z innymi, rozwiązywania problemów w sposób nieagresywny.

Reasumując, należy podkreślić, że istotną cechą opisywanych zjawisk jest szeroki repertuar form krzywdzenia poszerzający się z dnia na dzień wraz z rozwojem telefonii komórkowej i serwisów internetowych. Ponadto zjawiska te są mniej kontrolowane przez nauczycieli i rodziców niż tradycyjna przemoc, gdyż działania sprawcy są trudniejsze do zaobserwowania. Największą przeszkodą w przeciwdziałaniu tym negatywnym zjawiskom przez dorosłych jest słaba znajomość specyfiki mediów elektronicznych i ciągle bagatelizowanie problemu.

PIŚMIENNICTWO

1. Aftab P. Internet a dzieci. Uzależnienia i inne niebezpieczeństwo. Wyd. Prószyński i S-ka. Warszawa, 2023.
2. Andrzejewska A., Dzieci i młodzież w sieci zagrożeń realnych i wirtualnych. Aspekty teoretyczne i empiryczne. Wyd. Difin. Warszawa, 2014.
3. Bartkowiak Z., Węgliński A. (red.). Pedagogika resocjalizacyjna wobec współczesnych zagrożeń, Wyd. UMC-S. Lublin, 2012.
4. Bebas S., Plis J., Bednarek J. (red.). Patologie w cyberświecie. Wyd. WSH. Radom, 2022.
5. Chichla J. Stalking – nowe oblicze patologii miłości, [w:] S. Bębas (red.), Współczesne determinanty i resocjalizacji nieletnich, Wyd. WSH. Radom, 2010.
6. Cudak H. Funkcje szkoły w kształceniu kultury pedagogicznej rodziców. Łódź, 1987.
7. Gracy T. (red.). Bezpieczna szkoła – założenia i realia, Wyd. WSGE. Józefów, 2013.
8. Górka M. (red.). Cyberbezpieczeństwo jako podstawa bezpiecznego państwa i społeczeństwa w XXI wieku. Wyd. Difin, Warszawa, 2014.
9. Jachimowicz M. Przestępstwo stalkingu w świetle noweli Kodeksu karnego, WPP, Nr 3/2011.
10. Kopczewski M. Negatywny wpływ mass mediów na dzieci i młodzież w społeczeństwie informacyjnym [w:] M. Górka (red.). Cyberbezpieczeństwo jako podstawa bezpiecznego państwa i społeczeństwa w XXI wieku. Wyd. Difin, Warszawa, 2014.
11. Kowalski R. M., Limber S. P., Agatston P. W. Cyberprzemoc wśród dzieci i młodzieży. Wyd. Uniwersytet Jagielloński, Kraków, 2010.
12. Kozak S. Patologia cyfrowego dzieciństwa i młodości. Przyczyny, skutki, zapobieganie w rodzinach i w szkołach. Wyd. Difin, Warszawa, 2014.
13. Kozak S. Patologia komunikowania w Internecie. Zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży, Wyd. Difin. Warszawa, 2011.
14. Libiszowska – Żółtkowska M., Ostrowska K. (red.). Agresja w szkole. Diagnoza i profilaktyka, Wyd. Difin. Warszawa, 2008.
15. Łobocki M. Metody i techniki badań pedagogicznych. Kraków, 2011.
16. Łobocki M. Metody badań pedagogicznych. PWN. Warszawa, 1984.
17. Nowak S. Metodologia badań społecznych. Warszawa, 1985. S. 22.
18. Olechnicki K. Słownik socjologiczny. Toruń, 2004.
19. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny. Warszawa, 2001.
20. Pilch T., Bauman T., Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe. Wyd. Żak. Warszawa, 2010.
21. Pyżalski J., Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży, Wyd. Impuls. Kraków, 2012.
22. Pyżalski J. Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży. Różne wymiary zjawiska. «Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka», nr 1/2009.
23. Pyżalski J. Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży, Wyd. GWP. Sopot, 2011.
24. Pyżalski J. (red.). Cyberbullying. Zjawisko, konteksty, przeciwdziałanie. Wyd. WSP. Łódź, 2012.
25. Siwicki M. Cyberprzestępczość, Wyd. C.H.BECK. Warszawa, 2013. S. 274.
26. Stachecki S. Postulaty w zakresie bezpiecznej szkolnej infrastruktury informatycznej. Opis zaleceń na przykładzie praktyki [w:] Ł. Wojtasik (red.). Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół, Wyd. FDN. Warszawa, 2009.
27. Sztumski J. Wstęp do metodologii i technik badań społecznych. Kraków, 1995.
28. Woynarowska B. Edukacja zdrowotna. PWN. Warszawa, 2007.
29. Zaczynski W. Praca badawcza nauczyciela. WsiP. Warszawa, 1995.

УДК 445.051:63

КІБЕРБУЛІНГ ТА КІБЕРСТЕЛІНГ СЕРЕД МОЛОДІ В ПОЛЬЩІ

Актуальність проблеми. Насильство серед дітей та підлітків – типове явище, знайоме не лише тим, хто працює з молоддю чи дітьми, але й їх батькам. У той же час розвиток сучасних технологій та комп'ютеризація повсякденного життя помітно змінює й форму впливу на дитяче чи молодіжне середовище. Одним із прикладів трансформації такого негативного впливу є кібербулінг (активний обмін репліками через миттєві повідомлення) та сталкінг (модель поведінки, що характеризується повторним порушенням меж як у публічному, так і приватному житті однієї чи декількох осіб). Кіберсталкінг (використання електронних систем обробки інформації та вплив на молоду людину).

Наукова новизна дослідження: пропонується авторське визначення складових цих понять та виявляється їх вплив на свідомість молодої людини; аналізуються форми цих феноменів у практиці навчальних закладів Польщі; розглянуто мотивацію та причини використання електронних версій агресії. Запропоновано ознайомлення з низкою заходів «Зупинити кібербулінг», що проводиться в рамках загальнонаціональної соціальної кампанії «Дитина в мережі» (Польща). Запропонований матеріал вирізняється широкою візуальною базою.

Практичне значення дослідження: зібраний і критично осмислений матеріал буде корисним і для української мережі освіти різних рівнів, оскільки пропонує низку практичних порад, які можна з успіхом використовувати й у вітчизняній освітній практиці (зібрання матеріалу негативного впливу на особу, розробка процедури реагування на ці явища, впровадження превентивних заходів у закладі, де навчаються діти, залучення батьків до процесу запобігання кібербулінгу тощо).

Ключові слова: кібербулінг, кіберсталкінг, інтернет, сучасна молодь, діти, освітнє середовище, превентивні дії, програма нейтралізації негативного впливу, Польща.

Матеріал надішов до редакції 30.10.2025
Отримано після доопрацювання 18.11.2025
Прийнято до друку 4.02.2026

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Виткалов В., Виткалов С., Берест П., Бітаєва Г., Бондарчук В., Браїлко І., Гончарова О., Данилець О., Дмитренко М., Zhang Nan (Китай), Коваль Л., Колосніченко О., Колесник О., Кравченко О., Кротова Т., Lula Aleksandra (Польща), Москвічова Ю., Muszkieta Radosław (Польща), Погребняк Г., Поліщук О., Прокопчук І., Петінова О., Савчук І., Соломонова О., Столяр М., Трегуб А., Тульчинська С., Ткаченко К., Чікарькова М., Шатрова М.

АРХІТЕКТОНІКА СОЦІАЛІЗАЦІЇ : ЛЮДИНА В ЛАНДШАФТІ КУЛЬТУРИ

The author is solely responsible for the accuracy of the translation, facts, quotations, place names, proper names, organizations, companies, institutions, and other data.

No part of this e-book may be reproduced, transmitted, or converted in any format or by any electronic, mechanical, recording, or other means without the written permission of the Eastern European Association of Scientists.

Passed for publication 04.02.2026

The publication examines the causes of changes in the sociocultural situation and cultural policy of modernEast European Association of Scientists sp. z o. o.

ul. JANOWIECKA, nr 17A, lok. 3,
miejsc. WARSZAWA, kod 03-887,
poczta WARSZAWA, kraj POLSKA
tel.: +48780092530

ISBN 978-83-68212-10-5

Recommended for publication by the Academic Council of Rivne State University of the Humanities, Minutes No. 1, dated January 29, 2026.

Layout, Desktop Publishing, and Cover Design – Serhii Vytkaľov

Scientific Editing and Compilation – Volodymyr Vytkaľov and Serhii Vytkaľov

Printing Information: Sent to press:
February 4, 2026. Format: 60 x 84 1/16.
Paper: Offset. Printed sheets: 35.9.
Publisher's signature marks: 40.75.

© Rivne State University of the Humanities
12 S. Bandery St., Rivne, 33028, Ukraine
ISBN 978-83-68212-10-5 (eBook)